

מאמת קורין את שמע בע
מישעה שהכה נים נכנסים ל
בת ומתן עד סוף האשמוד
הראשונה בר אליעזר וחכ
ב חיות רבן גמליאל אוח ע
שיעלה עמוד השחר ב
עשה שבאו בניו מבית המ
רו לו לא קדינו את שמע א
אם לא עלה עמוד השחר
ין אתם ליקרות ג
בלבד אלא כל שאמרו ו
נות מינות עד שיעלה
השחר ר הקט
הואברים ואמלת פסח
תן עד שיעלה עמוד ה
כל הנאכלים לחם או
תן עד שיעלה עמוד ה
אם כן למה אמרו חכמי
נות אלא להרחיק את הא
מן העבירה ו מאמת י
שמע בשחרים משיביר
תכלת ללבן ר אלעזר אוח בין ת
לכרתו עד הנץ החמה ר יהו

משנת תנאים

משנה מסכת ברכות

על פי כתב יד קויפמן

ועליה

התוספתא

היא משנת רבי חייא

מוגהות ומנוקדות בידי הרב דן בארי

סידר והוציא לאור

דוד ברוקנר

מהדורה פנימית

לעילוי נשמת אהובנו
יהודה מאיר ברוקנר
ט' אדר א' תשנ"ה - כ"ח מנחם אב תשס"ז

“עשיתי לי גנות ופרדסים” (קהלת ב, ה),
אלו משניות גדולות,
כגון משנתו של רבי חייא רבה
ומשנתו של רבי הושעיא רבה
ומשנתו של בר קפרא,
“וְנִטְעָתִי בָהֶם עֵץ כָּל פְּרִי”,
זה התלמוד שכלול בהם.

“עשיתי לי ברכות מים” (שם פסוק ו),
רבי חייא רבה אמר: אלו הדרשות,
“לְהִשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוּמְחַ עֲצִים”,
אלו התינוקות שהם למדים.

(קהלת רבה פרשה ב, י)

© כל הזכויות על הוצאה זו שמורות למוציא לאור

ניתן לצלם, להעתיק ולהפיץ בכל דרך שהיא, שלא למטרות רווח

הזכויות על הטקסט המנוקד של המשנה והתוספתא שייכות לרב דן בארי,
ומותר לעשות בו שימוש בכפוף לגילוי דעתו המופיע במרשתת (ראו בהקדמה).

לפניות בענייני תוכן אפשר ליצור קשר בטלפון 050-5660061,
או בדוא"ל dtbrukner@gmail.com

עימוד: שמעון בן-שחר
עיצוב כריכה: שולמית פיניש

נתניה, תשע"ז

הקדמה ומבוא

ועשה [רבי] דבריו בה, כלומר במשנה, דברים קצרים הכוללים ענינים רבים, והיתה ברורה אצלו מרוב חדות שכלו ורוחב בינתו. אבל מי שלמטה ממנו הנה היא קשה עליו... לפיכך ראה אחד מתלמידיו, והוא רבי חייא, לחבר ספר ללכת בו בעקבות רבו, לבאר בו מה שאינו ברור בדברי הרב, והיא התוספתא. ונתכוון בה לבאר המשנה ולהוסיף ענינים שאמנם אפשר ללמד מן המשנה אבל אחרי יגיעה, וחדשם כדי ללמדינו איך ללמוד ולחדש מן המשנה. וכך עשה גם רבי אושעיא...

(הקדמת הרמב"ם למשנה)

חיבור התוספתא על המשנה

התוספתא, המיוחסת לרבי חייא, היא החיבור הקדום ביותר על המשניות, שחובר עוד בבית מדרשו של רבינו הקדוש. ואף שגם היא על הברייתות תחשב, חילוק גדול יש ביניהן – שכל הברייתות הן דרשות תנאים קדומות, מסורות שונות או גרסאות ופירושים שנאמרו על המשניות, ואילו התוספתא כתובה על סדר המשנה, כתוספת והרחבה על העיקר, ועד שיש שכתב ש"התוספתות הם שסידר רבי חייא בפני רבי, והיה אומר לו [רבי לרבי חייא] 'כתוב כך וכך'. והיינו דאמרינן 'רבי לא שנאה – רבי חייא מנין לו?' (עירובין צב ע"א)" (קיצור כללי התלמוד). לפיכך, מסורת התוספתא נחשבת למבוררת ומדויקת מיתר הברייתות.

למרות המסורת שלפיה עורך התוספתא הוא רבי חייא (ואחריו תלמידו הגדול רבי אושעיא) – בעולם המחקר משערים שהנוסח שבידינו מורכב יותר, ומכיל מקורות תנאיים שונים, ש"משנת רבי חייא" היא מהמרכזיות בהן (ראו סיכום השיטות בעניין בערך 'תוספתא' שבויקיפדיה). ומכל מקום, מוסכם שהתוספתא היא החיבור הקדום ביותר הנמצא בידינו על המשנה, ושהיא משמרת את המסורות התנאיות והפרשניות הארצישראליות הקדומות שעמדו מול עיני רבי וחבורתו.

אף שהתוספתא מצויה בכל בית יהודי שיש בו תלמוד בבלי במהדורתו הקלאסית – כמעט אין עוסקים בה. פעמים רבות מופיעים בה עניינים שאינם מבוררים דיים, ובנוסף לכך היא מפליגה לא אחת לנושאים שונים, ואינה מכוונת על סדר המשניות כפירושי המשנה המאוחרים יותר. כל אלה, בצירוף העובדה שהפירושים שנכתבו עליה מועטים ומאוחרים, ושלא נדפסה במהדורות מודרניות ובהירות, דחקו את התוספתא מסדר

הלימוד הרגיל, ולמרות עובדת היותה חיבור מגובש המיוסד על הסדר, היא נופלת בין כסאות הלימוד של המשנה מזה והתלמוד מזה.

התוספתות, לצד יתר הברייתות המלוקטות, הן אבני הבניין של הסוגיות התלמודיות. לאחר חתימת התלמודים, שכינסו ובררו רבות מהן, התמעט העיסוק בהן עד שכמעט פסק לחלוטין, ועיקר הלימוד מתמקד בדברי חכמים שמהתלמוד ואילך. ואמנם, הלומד הרוצה להכיר את המשנה ממקורה ולהתבשם מקולות בית מדרשו של רבינו הקדוש ומהמסורות שעמדו בפניו, הרי שימצא את רוב מבוקשו בתוספתא. ומכיוון שחיבור זה הוא הבסיס לדיוני התלמודים, הרי שעיון בו יכול להבהיר את ההקשרים השונים לסוגיות ומאמרים העולים תוך מהלך דברי התלמוד (לצד סתירות והבדלי נוסחים, מסורות ומנהגים).

תחת ליפול בין כיסאות התנאים והאמוראים, התוספתא יכולה וראויה להיות גשר ושביל ביניהם – לסדר ולהטעים את עיקרי הסוגיות לפני שניגשים הלומדים אל הדיון התלמודי, לחדד ולהבהיר נקודות מבט ראשוניות, לערוך היכרות בלתי אמצעית ומלאה יותר עם 'חומר הראיות' ששימש את בעלי היריסיין בבואם לדון וללבן את ההלכות ששנה רבי – ולאחר הלימוד אף להזכיר בראשי פרקים נושאים רבים שנידונו בו, ולא תשתכח תורה מישראל.

אף שהתוספתא אינה חופפת במדויק לסדר המשנה, ודבריה פעמים רבות עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, אפשר למצוא בה 'עוגנים' המתקשרים למשניות המסכת, וכך ללמוד אותה במקביל אל המשנה. לעתים, דווקא שינויי הסדר והנטיות ממנו לעניינים נוספים יכולים להעשיר את הלימוד ולעורר מחשבות על ההקשר שעמד לנגד עיני רבותינו מסדרי המשנה. בתוספתא מובאים מעשי תנאים ואגדות בפירוט רב יותר מהמשנה, ששנתה דרך קצרה, דבר המסייע בהמתקת הלימוד ובהעשרתו, טרם הצלילה למרחבי ים התלמוד. מאידך, לימוד התוספתא בצמוד לסדר המסכת שבמשניות מעשיר ומסייע גם להבנת התוספתא, כיוון שהמשנה היא העיקר והמקור שסביבו סודרה התוספתא. מובן שיש לכך משמעות רבה כאשר נעזרים בהבנת עיקרי הדיון בדברי המפרשים המאוחרים, והבהירים יותר, על המשניות.

במהדורה זו נדפסו נוסח המשנה והתוספתא ללא ביאור ופירוש, ודי בזה. אין הכוונה להעמיק בעניינים סתומים, לציין מקבילות ולברר נוסחים, אלא להפך – שירוץ הקורא בו ויתרשם מן התמונה הכללית של עולם התוספתא ביחס לדברי המשנה והתלמוד. פירושים על התוספתא אפשר למצוא בסוף מהדורת הדפוס של ש"ס וילנא, המצוי בכל בית, וחיבורים ופירושים נוספים (ובהם חיבוריו החשובים של ר"ש ליברמן) אפשר למצוא במרשתת באתר מכון "הלכה ברורה", תחת הכותרת "מפרשי תוספתא",

בכתובת: <http://www.halachabrura.org/library/library81.htm> (חלקם מצויים גם באתר <http://hebrewbooks.org>).

הנוסח

בסידור קובץ זה השתמשתי בנוסח המבורר שהתקין וניקד הרב דן בארי למשנה ולתוספתא.

המשנה מוגהת ומנוקדת לרוב על פי כתב יד קויפמן (או: קאופמן), בשינויים קלים. כת"י זה נחשב לכתב היד השלם המדויק והחשוב ביותר של המשנה, המשמר את לשון חכמים. ניקוד הנוסח שונה מדרך ההגייה המקובלת כיום, ומהנדפס ברוב-ככל מהדורות המשנה הנפוצות, אך נראה שלעניין לימוד דברי התנאים כפי שנשנו במקורם, טוב להיעזר בנוסח מקורי זה שנכתב לפני כאלף שנים.

כך כתב הרב בארי בדברי ההסבר על עבודתו, כאשר הוציאה מתחת ידו והניחה ברשות הרבים:

ידוע שכתב היד מתוארך למאה ה-11, ולא נוקד אז אלא נכתב בכתב מלא לרוב. הוא נוקד יותר ממאה שנה אחר כך על ידי נקדן אשר ככל הנראה הגה את הקמץ ואת הפתח A ואת הצירי ואת הסגול E, כמסורת הספרדית, דבר שגרר "טעויות" בניקוד. עם זאת, הניקוד שננקט מעיד נאמנה על הצליל האותנטי של מסורת הקריאה בעל-פה.

לא התכוונתי מלכתחילה לערוך את הטקסט של המשנה על פי כתב יד קאופמן, אך הדבר התגלגל כך: מחזיק אני בדעה שהתלמידים צריכים ללמוד מתוך טקסט מוגה היטב, ומנוקד בצורה המשקפת ככל שניתן את מצבו המקורי, כפי שהמחקר מסוגל לשחזרו. רוב הטקסטים של חז"ל המשמשים בלימוד אינם מנוקדים, או מנוקדים על פי הסברה של מי שהוציא אותם לאור לפני כמה דורות, כאשר לא ידעו ולא העריכו את ייחודיותה של לשון חכמינו... אני מקווה שהטקסט הזה יוכל לשמש למורים ולתלמידים ללמוד את המשנה בנוסח של ארץ ישראל.

צילום כתב יד חשוב זה נמצא במרשתת, ואפשר לצפות בכלור בצורה נוחה מאוד בכתובת: <http://kaufmann.mtak.hu/en/ms50/ms50-coll1.htm>.

שם השם מופיע בכתב היד כשני יו"דין שעל גבן יו"ד נוספת, כצורת הטעם סגול, וכאן שיניתי לאות ה"א בתוספת גרש, כמקובל בימינו.

סכנה מתפילתפילה קצרה מעין שמתה
 יצדה ואוכ' הושע' יא את עמך ארת
 ישר' כל פרשת העיבור העבו מוכיחם
 מלפניך ברוך אתה י' שומע תפילה

צילום כתב יד קויפמן, מתוך פרק ד משנה ד. ניתן להבחין בצורת הכתיב של שם השם.

הרב בארי המשיך במפעלו לחיבורים נוספים, וניקד מסכתות מהתוספתא תוך הגהת נוסחן על פי כתב יד וינה, עם תיקונים על פי פירושו של ר"ש ליברמן. אף ניקוד זה תואם את צורת לשון חכמים כפי שהיא ניכרת בתוספתא, בתלמוד הירושלמי ועוד, אך בצורה מרוככת יותר מכפי שנעשה בנוסח המשניות (למשל בניקוד "רְבִי", לעומת "רְבִי" או "רְבִי" במשניות), ואין לדקדק בדבר זה שהנקדנין תופסין עליו. נוסף על כך, הוסיף הרב בארי סימני פיסוק לנוסח המשנה והתוספתא, וחילק אותן לשורות קצרות על פי העניין כדי להקל על קריאתן, ולמעשה בארן ביאור ראשוני. במהדורה זו נשמרה עבודתו באופן כללי, בעיקר בתוספתא, אלא שהרשיתי לעצמי לחלק את השורות באופן שונה (בעיקר במשניות) לטובת שיקולי עימוד.

תודות

הרב דן בארי לא החזיק טובה לעצמו ונהג בעבודתו הרבה מידת טוב עין, כשהעמיד את הקבצים לשימוש חופשי במרשתת, ואפשר למצאם באתרים 'ויקיטקסט' (<https://he.wikisource.org>) ו'דעת' (<http://www.daat.ac.il>).

זכות גדולה ונעימה היא לנצל הזדמנות זו להודות לרב דן על כל מפעליו, ובראשם רשת החינוך המפוארת שהקים ושבה זכינו – אני ואחיי – לקבל את גרסת ינקותנו ויסודות תורתנו. בבגרותי זכיתי להכיר את גדולתו ורוחב דעתו של הרב דן מצדדים נוספים, ואף על זאת נתונה לו תודתי. יקוים בו "טוב עין הוא יְבָרְךָ" (משלי כב, ט), ו"ש מְפַרֵּן נְנוֹסָף עוֹד" (משלי יא, כד). וכשם שזכה לפתוח את סדר עבודתו בברק בראי, כן יזכה לחזות בשוב ה' לציון ובאור החדש המאיר עליה, בירושלים הבנויה.

תודה גדולה למעמד היקר, שמעון בן-שחר, על העבודה המסורה והמקצועית, ועל מאור הפנים והאוזן הקשובה תמיד. ה' ישלם שכרך מן השמים על כל הטובה.

תודה נוספת אני חב למי שהאיר את עיניי בחשיבות לימוד דברי התנאים ממקורם: לבית גידולי בישיבה התיכונית ובישיבה הגבוהה שבמצפה יריחו, ולחבריי ומורי בעבודתי במכון הישראלי לפרסומים תלמודיים.

הקדשה

חוברת זו מוקדשת באהבה ובגעגוע לעילוי נשמת אחינו, יהודה מאיר, במלאת עשר שנים לפרידתנו. יהודה שילב שקדנות וחריצות מפליאות, עם שמחת חיים ושוכבות גדולה. הוא עזב אותנו שלושים יום לאחר שסיים וגמר תלמודו, שישה סדרי משנה, כשהוא בשיא כוחותיו וללא שטעם טעם חטא. "ענוותן ושפל ברך, שייף עייל שייף ונפיק, וגריס באורייתא תדירא, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה" (סנהדרין פח ע"ב).

בהסתלקותו היה בן שתים עשרה וחצי, "מופלא סמוך לאיש", בדיוק בין "בן עשר למשנה" לבין "בן חמש עשרה לתלמוד". במקביל לשקידתו והתמדתו בעולמה של המשנה הוא עשה את צעדיו הראשונים בעולם התלמוד הבבלי, שאת עקבותיהם מצאנו בכמה הערות לא מפותנחות שרשם בשולי דפים ממהדורה קטנטנה של גמרא מסכת ברכות שהייתה על שולחנו, ובטבלת הלימוד היומי שלו שמצאנו בין חפציו.

יהודה היה ילד שמח ואידיאליסט, ובתמימות ילדותית הצר על גורלן של 'המסכתות השכוחות', הלוא הן 'המסכתות הקטנות' שחלקן קבצי ברייתות וחלקן מאוחרות הרבה יותר. בתיקיית המחשב שלו מצאנו קובץ שבו התחיל להקליד שורות ראשונות של מסכתות אלו, במחשבה טהורה 'לגואלן' ממקומן הנידח שבסוף כרכי התלמוד על סדר נזיקין.

מכל הסיבות הללו, לבי אומר לי שחיבור התוספות עם המשנה שהייתה יקרה ליהודה כל כך, גורמת לו נחת רוח גדולה במקום שהוא נמצא בו כעת, "מן העולם עד העולם" (נחמיה ט, ה).

סיום ובקשה

חוברת זו יוצאת במהדורה פנימית, והיא כעין הצעת טיוטה כדי לעודדנו לתת עינינו בתוספתא ולשים אליה לבנו, ולחברה אל סדר לימוד המשניות כהרחבה לעיסוק בהן וכהקדמה לדברי התלמודים. עניין זה הוא עיקר מה שעמד לנגדי בסידור הדברים, והלוואי שהינה השמועות מאירות, יפעלו הדברים את פעולתם ויתיישבו על לבבות הלומדים, ונזכה לכונן תמיד לאמתה ולמקורה של תורה.

בקשתי לפני מי שמוצא בחוברת זו, על דרך לימודו, תיקון נחוץ או הערה כלשהי, שיפנה אליי כדי שאוכל לרשום לי את הדברים לזיכרון, ו"מֵאָרֶץ מִרְחֵק אֵישׁ עֲצָתִי" (ישעיהו מו, יא). פרטי ההתקשרות מופיעים בראש החוברת.

ויהי רצון שזכות כל התנאים ותלמידי חכמים הכתובים כאן תעמוד לנו ולזרענו, ולא תמוש התורה מפנינו ומפי זרענו עד עולם.

כמה גדולים מעשי חייא

כאמור לעיל, התוספתא היא בעיקרה "משנת רבי חייא". כדי לראות מקצת מבעל השמועה לנגד עינינו, טוב להקדים מתוך המסופר על חכם גדול זה.

כשם שהתוספתא היא חיבור ביניים בין המשניות והתלמוד, כן היה אף רבי חייא שסידרה, והוא נחשב גם עם אחרוני התנאים וגם עם ראשוני האמוראים, ואף נע הלוך ושוב על הדרך שבין ארץ ישראל לבבל, ממנה עלה ללמוד מפי רבי ואליה חזר כעבור שנים רבות.

רבי חייא היה מגדולי תלמידיו של רבינו הקדוש ומהמקורבים אליו ביותר. היה סמוך על שולחנו של רבי, וכמעט היה מחותנו.¹ פעמים רבות, בפרט בתלמוד הירושלמי ובמדרשים, הוא מכונה "רבי חייא הגדול", ומצינו שריש לקיש הקדים דברי שבח גדולים קודם שמסר שמועה משמו ומשם בניו יהודה וחזקיה:

דאמר ריש לקיש: הריני כפרת רבי חייא ובניו, שבתחלה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה, חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה, חזרה ונשתכחה עלו רבי חייא ובניו ויסדה. וכן אמר רבי חייא ובניו...

(סוכה כ ע"א)

בירושלמי² מסופר שלאחר שנזף בו רבי, ונהג רבי חייא בעצמו נזיפות שלושים ימים, התגלה אליהו הנביא לרבי בדמותו של רבי חייא ורפאו מייסוריו שנמשכו שנים רבות.³ אחר שהתברר לרבי עניין זה, שאליהו נדמה בדמותו של רבי חייא, נהג בו כבוד רב. ועוד מסופר שם, שלאחר שגילה רבי כיצד שקוע רבי חייא בתלמודו, עד שאינו חש במתרחש סביבו – הצמיד לו שני תלמידי חכמים שילוהו בכל דרכיו, לשמרם שלא יינזק.⁴

רבי חייא היה דודם של רבה בר (בר) חנה ושל רב – מייסד ישיבת סורא, שהיה אף הוא מתלמידי רבינו הקדוש וממעבירי השמועה בדור שאחריו. שניהם למדו תורה מפיו,⁵

1. כתובות סב ע"ב.

2. כלאים פ"ט ה"ג.

3. מעניין לציין, שאף שבתלמוד הבבלי מצוינת סיבה אחרת להפסקתם של ייסורי רבי – הרי שמעשה זה מופיע שורות ספורות לפני סדרת הסיפורים על גדולתו של רבי חייא (בבא מציעא פה ע"א).

4. מקבילה למעשה זה ראו בבבלי קידושין לג ע"א.

5. מועד קטן טז ע"ב.

ואת סמיכתם להוראה ולדיינות קיבלו מרבינו הקדוש קודם ירידתם לבבל לאחר שרבי חייא השתדל בעבורם.⁶
 בסוגיית התלמוד העוסקת בשעת פרידתו של רבינו הקדוש מן העולם⁷ היה פשוט למקשן שרבי חייא הוא שהיה ראוי להיות מחליפו של רבי בראשות הישיבה, ובעקבות כך תירצו באופנים שונים מדוע לא התמנה למשרה רמה זו.

אחת מאמרותיו הידועות היא זו המובאת במעשה המפורסם שבתלמוד הירושלמי:
 רבי חייא הגדול ורבי שמעון בן חלפתא היו מהלכים בבקעת ארבל בשעת ההשכמה, וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא הגדול לרבי שמעון בן חלפתא: רבי, כך היא גאולתן של ישראל; בתחילה קימעא קימעא, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת. מהיכן? "כִּי אָשַׁב בְּחֶשֶׁךְ ה' אֹר לִי" (מיכה ז, ח).
 (ירושלמי ברכות פ"א ה"א; יומא פ"ג ה"ב)

בתלמוד מובאים מעשים מופלאים על מעלתו של רבי חייא, שלא מצינו כמותם כמעט על אף אחד מן החכמים, והרי הם בתרגום חופשי:
 ריש לקיש היה מציין את מערות הקבורה של החכמים. כשהגיע למערת רבי חייא, נעלמה ממנו. חלשה דעתו, ואמר: רבונו של עולם, לא פלפלתי תורה כמותו? יצתה בת קול ואמרה לו: תורה כמותו פלפלת, תורה כמותו לא ריבצת.
 (בבא מציעא פה ע"ב)

גרסה נוספת למעשה זה מובאת בירושלמי כלאים הנזכר לעיל:
 רבי יוסי צם שמונים ימים כדי שיזכה לראות את רבי חייא בחלום, ובסופם התגלה לו רבי חייא, ורעדו איבריו וכהו עיניו של רבי יוסי... רבי שמעון בן לקיש צם שלוש מאות צומות כדי שיזכה לראות את רבי חייא בחלום, ולא ראהו, והצטער מכך. אמר: האם רבי חייא למד תורה יותר ממני? אמרו לו: ריבץ תורה בישראל יותר ממך, ולא עוד אלא שהיה גולה. אמר להם: ואני לא הייתי גולה? אמרו לו: אתה היית גולה כדי ללמוד תורה, והוא היה גולה כדי ללמוד לאחרים.

ומעשה זה, שריבץ תורה והיה גולה לשם כך, מבואר בסוגיות הבבלי:
 כשהיו מתווכחים רבי חנינא ורבי חייא, אמר לו רבי חנינא לרבי חייא: איתי אתה

6. סנהדרין ע"א.

7. כתובות קג ע"ב.

מתווכח? חס ושלוש אם משתכח התורה מישראל, אחזיר אותה בפלפולי!
 אמר לו רבי חייא לרבי חנינא: איתי אתה מתווכח? אני פעלתי שהתורה לא
 תשתכח מישראל. מה אני עושה? הולך וזורע כותנה, וקולע ממנה רשתות, וצד
 צבאים, ומאכיל את בשרם ליתומים, ומהעור מכין מגילות וכותב בהם חמישה
 חומשים. והולך לעיר ומקרא ומלמד לחמישה תינוקות בחמישה חומשים, ושונה
 לשישה תינוקות שישה סדרים, ואומר להם: עד שאחזור – קראו ושנו אחד לשני.
 וכך עשיתי לה לתורה שלא תשתכח מישראל.
 היינו שאמר רבי: כמה גדולים מעשי חייא! אמר לו רבי ישמעאל ברבי יוסי:
 אפילו מכבודו? אמר לו: כן...

(כתובות קג ע"ב; בבא מציעא שם)

וממשיכה הגמרא בבבא מציעא בסיפור גדולתו של רבי חייא:

אליהו הנביא היה מצוי בישיבתו של רבי. יום אחד היה ראש חודש, והתאחר
 אליהו. אמר לו רבי: מדוע התאחרת? אמר לו: זמן רב לוקח עד שאני מקים את
 אברהם ונוטל לו את ידיו, והוא מתפלל, ואחר כך אני משיב אותו לישון. וכן
 ליצחק, וכן ליעקב. אמר לו רבי: השכם אותם יחד! אמר לו: אם יעמדו יחד, הם
 יבקשו בתפילה, ויביאו את המשיח קודם זמנו. אמר לו רבי: ויש דוגמתך בעולם
 הזה, בדור שלנו, שתפילתם יכולה להביא את המשיח? אמר לו אליהו: יש – רבי
 חייא ובניו. גזר רבי תענית, והוריד כשליחי ציבור את רבי חייא ובניו. אמר רבי
 חייא "משיב הרוח" – ונשבה רוח, אמר "מוריד הגשם" – ובא הגשם. כאשר בא
 לומר "מחיה המתים" – רגש העולם, אמרו ברקיע: מי גילה סוד זה שרבי חייא
 ובניו יכולים לפעול כך? ... בא אליהו, נראה לרבי חייא ובניו כדמות דוב עשוי
 אש, נכנס ביניהם וטרד את תפילתם.

לרוב קדושתו לא שלט בו מלאך המוות, כמסופר:

רבי חייא, לא יכול היה מלאך המוות להתקרב אליו. יום אחד התחפש מלאך
 המוות לעני, בא והקיש על הדלת, ואמר: "הוצא לי לחם!". הוציאו לו. אמר לו
 מלאך המוות לרבי חייא: "הרי אתה מרחם על העניים – ועליי מדוע אינך מרחם
 ולא נותן לי לעשות שליחותי?". והוציא שוט של אש, להראות שהוא מלאך
 המוות. קיבל רבי חייא את דבריו, והביא לו את נפשו.

(מועד קטן כח ע"א)

ואמרו על יום זה:

כשנפטר רבי חייא, ירדו אבני אש מן השמים.

(מועד קטן כה ע"ב)

ואף לאחר מיתתו לא היו הוא ובניו כמתים ממש, אלא כישני חברון. כמסופר: כאשר העלו את ארונו של רב הונא מבבל לארץ ישראל שאלו היכן לקבור אותו. אמרו: רב הונא ריבץ תורה בישראל, ורבי חייא ריבץ תורה בישראל. שאלו: מי יכניס את רב הונא למערת הקבורה? אמר להם רב חגא: אני אכניסנו, שהעמדתי תלמודי כאשר הייתי בן שמונה עשרה שנים, ולא ראיתי קרי, ושימשתי לפניו, והכרתי את מעשיו... הכניסו למערה, והיה יהודה מימין אביו רבי חייא, וחזקיה משמאלו של רבי חייא. אמר לו יהודה לחזקיה: קום ממקומך, שאין זה דרך ארץ, שרב הונא עומד. כאשר קם חזקיה – קם איתו עמוד אש. ראהו רב חגא ונבעת. העמיד את הארון, ויצא. ומה שלא נענש רב חגא ולא הוזק בעמוד האש – משום שזקף את ארונו של רב הונא שהגן עליו.

(מועד קטן כה ע"א)

ובירושלמי בכלאים (הנזכר לעיל) מסופר על אירוע זה, שחשדו ברב חגא (חגיג) שרוצה להכניס את רב הונא למערה כדי שימות שם ויהיה קבור עם רבי חייא ובניו, והתרצו לו לכך רק אחרי שהציע להם לקשור חבל על רגלו, כדי שאם ימות בפנים יימשכו אותו בו החוצה. ועוד מסופר שם שכשנכנס אל המערה שמע את רבי חייא ושני בניו דנים ביניהם מי יפנה את מקומו לרב הונא, ולא הורשה להביט בהם. וסיימו, שבאותה העת היה רב חגא בן שמונים שנה, ונכפלו לו שניו אחר כך בזכות אותו מעשה.

עוד מסופר בסוגיית הבבלי:

אמר רבי זירא: אמש נראה לי רבי יוסי ברבי חנינא... [שכבר נפטר, והוברר לי מדבריו שרבי יוחנן אינו רשאי להיות אצל רבי חייא בישיבה של מעלה]. אמרתי לו: ורבי יוחנן אינו ראוי להיות אצל רבי חייא? אמר לי: למקום של זיקוקי להבה ובערת אש – כיצד יכול רבי יוחנן להיכנס?

*

אמר רב חביבא: סיפר לי רב חביבא בר סורמקי: ראיתי את אחד מהחכמים שאליהו הנביא היה מצוי אצלו, שבבוקר היו עיניו יפות, ובערב נדמו כשרופות באש. אמרתי לו: מה אירע לך? ואמר לי: שאמרתי לאלהו, הראה לי את מקום

החכמים שעולים לשיבה של מעלה. אמר לי אליהו, בכולם אתה יכול להסתכל, חוץ ממקומו של רבי חייא... מהו סימן מקומו של רבי חייא? שכל החכמים, מלווים אותם מלאכים כשהם עולים ויורדים, חוץ ממקומו של רבי חייא שעולה ויורד מעצמו. לא הצלחתי להתאפק, והסתכלתי בו, ובאו שני ניצוצות אש, הכו אותי ועיוורו את עיני. למחרת הלכתי והשתטחתי על מערת קבורתו, אמרתי: "משנתו של אדוני [=התוספתא] אני שונה!", ונרפאתי.

(בבא מציעא פה ע"ב)

נחתום בתפילת רבי חייא, שהיה מוסיף לאחר שהיה מסיים תפילתו:⁸

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו,
 שתהא תורתך אומנותנו,
 ואל ידוה לבנו,
 ואל יחשכו עינינו.

---

8. ברכות טז ע"ב.

מסכת ברכות

פרק א

משנה א

מאמתי קורין את שמע בערבים?

משעה שהכהנים נכנסים לאכל בתרומתן,

עד סוף האשמרת הראשונה, דברי רבי אליעזר.

וחכמים אומרים: עד חצות.

רבן גמליאל אומר: עד שיעלה עמוד השחר.

מעשה שבאו בניו מבית המשתה;

אמרו לו: לא קרינו את שמע.

אמר להם: אם לא עלה עמוד השחר, מתרין אתם לקרות.

ולא זו בלבד, אלא כל שאמרו חכמים "עד חצות", מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

הקטר חלבים ואברים, [ואכילת פסחים], מצותן עד שיעלה עמוד השחר;

כל הנאכלים ליום אחד, מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

אם כן, למה אמרו חכמים "עד חצות"? אלא להרחיק את האדם מן העבירה.

אחת עד שלא עלה עמוד השחר, ואחת

משעלה עמוד השחר.

ונמצא יוצא ידי חובתו שליום ושללילה.

רבי אומר: ארבע משמרות בלילה.

העונה אחת מעשרים וארבעה משעה,

העת אחת מעשרים וארבעה בעונה,

והרגע אחד מעשרים וארבעה בעת.

רבי נתן אומר: שלש משמרות הוי הלילה,

שנאמר (שופטים ז, ט):

"ראש האשמרת התיכונה".

אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה.

[א, א] מאמתי קורין את שמע בערבי?

משעה שבני אדן נכנסין לוכל פתן בלילי

שבתות, דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: משעה שהכהנים זכאין

לוכל תרומתן.

סימן לדבר, צאת הכוכבים.

אף על פי שאין ראיה לדבר,

זכר לדבר (נחמיה ד, ט):

"וחצים מחזיקים ברמחים,

מעלות השחר עד צאת הכוכבים".

רבי שמעון אומר: פעמים שאדם קורא אותה

שתי פעמים בלילה;

משנה ב

מאמתי קורין את שמע בשחרים?

משכירי בין תכלת ללבן;

רבי אליעזר אומר: בין תכלת לפרתן,

עד הנץ החמה.

רבי יהושע אומר: עד שלש שעות,

שכן דרך בני מלכין לעמד בשלוש שעות.

הקורא מכן ואלך לא הפסיד,

כאדם שהוא קורא בתורה.

[א, ב] מאמתי קורין את שמע בשחרים?

אחרים אומר:

כדי שיהא חברו רחוק ממנו ארבע אמות ומכירו.

מצותה עם הנץ החמה,

כדי שיהא סומך לה תפלה,

ונמצא מתפלל ביום.

אמר רבי יהודה:

פעם אחת הייתי מהלך

אחר רבי עקיבה ואחר רבי אלעזר בן עזריה,

והגיע זמן קריית שמע.

כמדמה אני שנתאשו מלקרות,

אלא שהיו עסוקין בצרכי צבור.

קרייתי ושניתי, ואחר כך התחילו הן,

וכבר נראת חמה על ראשי הקרים.

משנה ג

בית שמי אומרים: בערב כל האדם יטו ויקרו, ובבקר יעמדו,
שנאמר (דברים ו, ז): "בשכבך ובקומך".
בית הלל אומרים: כל האדם קורין כדרךך,
שנאמר (שם): "ובלכתך בדרךך".
אם כן, למה נאמר "בשכבך ובקומך"?
אלא, בשעה שדרך בני אדם שוכבים, ובשעה שדרך בני אדם עומדין.
אמר רבי טרפון: אני הייתי בא בדרך, והייתי לקרות, כדברי בית שמי,
וסכנתי בעצמי מפני הלסטים.
אמרו לו: כדי היית לחוב בעצמך, שעברת על דברי בית הלל.

אמר לו רבי ישמעאל:	[א, ג] החתנים וכל העסוקין במצוות,
מה זה אלעזר?	פטורין מן קרית שמע ומן התפלה, שנאמר:
אמר לו: ישמעאל אחי,	"בשבתך בביתך", פרט לעסוקין במצוות;
לאחד אומר לו: מפני מה זקנך מגדל?	"ובלכתך בדרךך", פרט לחתנים.
והוא אומר להם: יהיה כנגד המשחיתים.	
אני, שהייתי זקוף, הטיתי,	[א, ד] מעשה ברבי ישמעאל
ואת, שהיית מטה, נזקפת.	ורבי אלעזר בן עזריה,
אמר לו:	שהיו שרויין במקום אחד,
אתה הטיתי, לקים דברי בית שמי,	והיה רבי ישמעאל מטה,
ואני נזקפתי, לקים דברי בית הלל.	ורבי אלעזר בן עזריה זקוף.
דבר אחר:	הגיע זמן קרית שמע,
שלא יראו התלמידים,	נזקף רבי ישמעאל,
ויעשו קבע הלכה כדבריה.	והטה רבי אלעזר בן עזריה.

משנה ד

בשחר מְבַרְךְ שְׁתִּים לְפָנֶיהָ וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ,
וּבְעָרֵב שְׁתִּים לְפָנֶיהָ וְשְׁתִּים לְאַחֲרֶיהָ,
אַחַת אֶרְכָּה, וְאַחַת קֶצֶרָה.

מְקוּם שְׁאֵמְרוּ לְהֵאָרִיךְ, אֵינוֹ רִשִּׁי לְקַצֵּר; לְקַצֵּר, אֵינוֹ רִשִּׁי לְהֵאָרִיךְ.
לְחֹתֶם, אֵינוֹ רִשִּׁי שְׁלֵא לְחֹתֶם; וְשְׁלֵא לְחֹתֶם, אֵינוֹ רִשִּׁי לְחֹתֶם.

המְבַרְךְ על הפרות ועל המְצוּוֹת,
וּבְרַכַת הַזְּמַן, וּבְרַכַת אַחֲרֹנָה שֶׁבְּבְרַכַת הַמְּזוּן.
רַבִּי יוֹסֵה הֶגְלִילִי הִזָּה חוֹתֶם בְּבְרַכַת אַחֲרֹנָה
שֶׁבְּבְרַכַת הַמְּזוּן, וּמֵאָרִיךְ בָּהּ.

[א, ח] אֵילֹו בְּרַכּוֹת שְׁשׁוּחִין בְּהֵן?
בְּרַכַת רֵאוּשׁוֹנָה תַחֲלֶה וְסוּף,
'מוֹדִים' תַחֲלֶה וְסוּף.
הִשַׁח עַל כָּל בְּרַכָּה,
מִלְמַדִּין אוֹתוֹ שְׁלֵא יִשְׁחָהּ.

[א, ט] אֵילֹו בְּרַכּוֹת שְׁפוֹתְחִין בְּהֵן בְּ"בְרוּךְ"?
כָּל הַבְּרַכּוֹת כְּלֵן פּוֹתְחִין בְּ"בְרוּךְ",
חוּץ מִבְּרַכַת הַסְּמוּכָה ל"שְׁמַע",
וּבְרַכַת הַסְּמוּכָה לְכַרְכָּה אַחֲרֶת,
שְׁאִין פּוֹתְחִין בְּהֵן בְּ"בְרוּךְ",
וְאִין עוֹנִין עִם הַמְּבַרְךְ.
רַבִּי יְהוּדָה הִזָּה עוֹנֶה עִם הַמְּבַרְךְ:
"קְדוּשׁ קְדוּשׁ קְדוּשׁ ה' צְבָאוֹת,
מִלֵּא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ" (ישעיה ו, ג),
ו"בְרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ" (יחזקאל ג, יב).
כָּל אֵלוֹ הִזָּה קוֹרֵא רַבִּי יְהוּדָה עִם הַמְּבַרְךְ.

[א, ה] לְמָה אָמְרוּ "אַחַת קֶצֶרָה"?
מְקוּם שְׁאֵמְרוּ לְהֵאָרִיךְ, אֵינוֹ רִשִּׁי לְקַצֵּר;
לְקַצֵּר, אֵינוֹ רִשִּׁי לְהֵאָרִיךְ.
לְחֹתֶם, אֵינוֹ רִשִּׁי שְׁלֵא לְחֹתֶם;
לֵא לְחֹתֶם, אֵינוֹ רִשִּׁי לְחֹתֶם.
לְשׁוּחַ, אֵינוֹ רִשִּׁי שְׁלֵא לְשׁוּחַ;
וְשְׁלֵא לְשׁוּחַ, אֵינוֹ רִשִּׁי לְשׁוּחַ.
לְפַתַח בְּ"בְרוּךְ", אֵינוֹ רִשִּׁי שְׁלֵא לְפַתַח
בְּ"בְרוּךְ";
וְשְׁלֵא לְפַתַח בְּ"בְרוּךְ", אֵינוֹ רִשִּׁי לְפַתַח
בְּ"בְרוּךְ".

[א, ו] אֵילֹו בְּרַכּוֹת שֶׁמְקַצְרִין בְּהֵן?
הַמְּבַרְךְ עַל הַפְּרוֹת וְעַל הַמְּצוּוֹת,
בְּרַכַת הַזְּמַן, וּבְרַכַת אַחֲרֹנָה שֶׁבְּבְרַכַת הַמְּזוּן.
וְאֵילֹו בְּרַכּוֹת שֶׁמֵאָרִיכִין בְּהֵן?
בְּרַכּוֹת תַעֲנִיּוֹת וּבְרַכּוֹת שְׁלֵרֵאשׁ הַשְּׁנָה,
וּבְרַכּוֹת שְׁלֵוִים הַכַּפּוּרִים.
מִבְּרַכּוֹת שְׁאֵדָם נִכְר אִם בּוּר הוּא,
אִם תִּלְמִיד חֻקְמִים הוּא.

[א, ז] אֵילֹו בְּרַכּוֹת שְׁאִין חוֹתְמִין בְּהֵן?

משנה ה

מזכירין יציאת מצרים בלילות.

אמר רבי אלעזר בן עזריה:

הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות,

עד שדרשה בן זומא, שנאמר (דברים טז, ג):

"למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חייך",

"ימי חייך" הימים, "כל ימי חייך" הלילות.

וחכמים אומרים:

"ימי חייך" העולם הזה, "כל ימי חייך" להביא את ימות המשיח.

אָלָא שְׁתֵּהָא יְצִיאַת מִצְרַיִם מוֹסֵף עַל מַלְכוּת,

מַלְכוּת עֵקֶר וַיְצִיאַת מִצְרַיִם טְפֵלָה.

כִּיּוֹצֵא בּוּ (בְּרַאשִׁית לֵה, י):

"לֹא יִקְרָא שְׁמֶךָ עוֹד יַעֲקֹב,

כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ",

לֹא שִׁיעֲקֹר שֵׁם יַעֲקֹב מִמֶּנּוּ,

אָלָא שְׁיִהָא יַעֲקֹב מוֹסֵף עַל יִשְׂרָאֵל,

יִשְׂרָאֵל עֵקֶר, וַיַּעֲקֹב טְפֵלָה.

[א, יא] כִּיּוֹצֵא בּוּ (ישעיה מג, יח):

"אֵל תִּזְכְּרוּ רֵאשֻׁנוֹת וַיִּקְדַּמְנִיּוֹת אֵל תִּתְבַּנְּנוּ",

"אֵל תִּזְכְּרוּ רֵאשֻׁנוֹת", אֵלּוּ שְׁלֵמַלְכוּת.

"וַיִּקְדַּמְנִיּוֹת אֵל תִּתְבַּנְּנוּ", אֵלּוּ שְׁלֵמַצְרַיִם.

"הִנְנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה, עֵתָה תִצְמַח" (שם פסוק יט),

זו מַלְחַמַת גּוֹג וּמִגּוֹג.

מִשְׁלוֹ מִשְׁלַל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה?

לְאַחַד שֶׁהִיא מֵהַלֵךְ בְּדֶרֶךְ,

וּפָגַע בּוֹ זָאב, וְנִצַּל מִמֶּנּוּ,

וְהִיא מִסְפֵּר וְהוֹלֵךְ מַעֲשֵׂה הַזָּאב.

פָּגַע בּוֹ אַרְי, וְנִצַּל מִיָּדוֹ.

שִׁכַח מַעֲשֵׂה הַזָּאב, וְהִיא מִסְפֵּר מַעֲשֵׂה הָאַרְי.

אֲחֵר כֶּף פָּגַע בּוֹ נַחֲשׁ, וְנִצַּל מִיָּדוֹ.

[א, י] מזכירין יציאת מצרים בלילות.

אמר רבי אלעזר בן עזריה:

הרי אני כבן שבעים שנה,

ולא זכיתי שאשמע שתאמר יציאת מצרים

בלילות,

עד שדרשה בן זומא, שנאמר:

"למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים

כל ימי חייך",

"ימי חייך" הימים, "כל ימי חייך" הלילות.

וחכמים אומרים:

"ימי חייך" העולם הזה,

"כל ימי חייך" להביא לימות המשיח.

אמר להם בן זומא:

וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח?

והלוא כבר נאמר (ירמיה טז, יד-טו):

"לכן הנה ימים באים, נאם ה',

ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני

ישראל מארץ מצרים,

כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל

מארץ צפון!"

אמרו לו:

לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה,

הן הן עד שלא נכנסו לגדלה, והן הן משנכנסו לגדלה.

[א, יו] פיוצא בו (תהלים עו, ג):

"ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון".

וכי מה ראה הקתוב להחזיר לה שם הראשון?

לפי שגאמר (ירמיה לב, לא):

"כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר"

יכול אף עכשו הרי היא באף ובחמה?

תלמד לומר (תהלים סח, יו):

"ההר חמד אלהים לשבתו"

הרי היא בחמדה ובתאוה.

מלמד שכפר לה תרבנה.

ומנין שאין השכינה חוזרת לתוכה

עד שתעשה הרי?

שגאמר: "ויהי בשלם סוכו",

מצינו כשהוא שלם, קרויה הר,

הא אין השכינה חוזרת לתוכה

עד שתעשה הר.

ואומר (בראשית כב, יד):

"ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה,

אשר יאמר היום, בהר ה' יראה".

ואומר (תהלים קלו, ז):

"זכר ה' לבני אדם את יום ירושלים".

אימתי?

כשיעקרו יסודותיה ממנה:

"האמרים ערו ערו עד היסוד בה".

[ב, א] הקורא את "שמע"

צריך להזכיר יציאת מצרים ב'אמת ויציב'.

רבי אומר:

צריך להזכיר בה מלכות.

אחרים אומרים:

צריך להזכיר בה מפת בכורים וקריעת ים

סוף.

שכח מעשה שניהם,

והיה מספר והולך מעשה הנחש.

אף כן ישראל,

צרות האחרונות משכחות את הראשונות.

[א, יב] פיוצא בהן (בראשית יז, ה):

"ולא יקרא עוד את שמך אברהם,

והיה שמך אברהם",

פתחלה הרי את אב לאדם,

עכשו הרי את אב לכל העולם כלו,

שגאמר (שם):

"כי אב המון גוים נתתיך".

[א, יג] פיוצא בו (בראשית יז, טו):

"שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי,

כי שרה שמה".

פתחלה, הרי היא שרי על עמה,

עכשו הרי היא שרה על כל באי עולם,

שגאמר:

"כי שרה שמה".

[א, יד] אף על פי שחזר וקרא את אברהם

'אברהם', אינו לגנאי אלא לשבח;

ליהושע 'הושע', אינו לגנאי אלא לשבח.

הוא אברהם עד שלא נדבר עמו,

והוא אברהם משנדבר עמו.

הוא הושע עד שלא נכנס לגדלה,

והוא יהושע משנכנס לגדלה.

"מושה משה" (שמות ג, ד),

"אברהם אברהם" (בראשית כב, יא),

"יעקב יעקב" (בראשית מו, ב),

"שמואל שמואל" (שמו"א ג, י),

כלן לשון חבה, לשון זיוו.

הן הן עד שלא נדבר עמהן, והן הן משנדבר

עמהן.

פרק ב

משנה א

הִיָּה קוֹרָא בְּתוֹרָה, וְהִגִּיעַ זְמַן הַמְקָרָא;
אִם כִּנּוּן אֶת לְבוֹ, יִצְאָ; וְאִם לֹא, לֹא יִצְאָ.
וּבַפְּרָקִים, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכְּבוֹד וּמִשִּׁיב,
וּבְאִמְצָע, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הִרְאָה וּמִשִּׁיב,
דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:

בְּאִמְצָע, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הִרְאָה, וּמִשִּׁיב מִפְּנֵי הַכְּבוֹד,
וּבַפְּרָקִים, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכְּבוֹד, וּמִשִּׁיב שְׁלוֹם לְכָל הָאָדָם.

משנה ב

אֵלּוּ הֵן בֵּין הַפְּרָקִים:

בֵּין בְּרַכָּה הִרְאָשׁוּנָה לְשִׁנְיָה, וּבֵין שְׁנֵיָה לְ"שִׁמְעַ",
וּבֵין "שִׁמְעַ" לְ"וְהִיָּה אִם שִׁמְעַ", בֵּין "וְהִיָּה אִם שִׁמְעַ" לְ"וַיֹּאמֶר",
בֵּין "וַיֹּאמֶר" לְ"אֶמֶת וַיִּצְיִב".
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין "וַיֹּאמֶר" לְ"אֶמֶת וַיִּצְיִב" לֹא יִפְסִיק.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה:

וְלָמָּה קִדְמָה "שִׁמְעַ" לְ"וְהִיָּה אִם שִׁמְעַ"?

אֵלּא יִקְבַּל עָלָיו מַלְכוּת שְׁמַיִם תַּחֲלָה, וְאַחַר כֵּן יִקְבַּל עָלָיו עַל מִצְוֹת.
"וְהִיָּה אִם שִׁמְעַ" לְ"וַיֹּאמֶר"?

שְׁ"וְהִיָּה אִם שִׁמְעַ" נוֹהֵג בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, "וַיֹּאמֶר" אֵינּוּ נוֹהֵג אֵלּא בַּיּוֹם.

אם כִּנּוּן אֶת לְבוֹ בַּפְּרָק הִרְאָשׁוּן,
אִף עַל פִּי שְׁלֹא כִּנּוּן לְבוֹ בַּפְּרָק הָאַחֲרוֹן,
יִצְאָ.

[ב, ב] הַקּוֹרָא אֶת "שִׁמְעַ",
צְרִיד שְׁיִכְנֵן אֶת לְבוֹ.
רַבִּי אַחָאֵי אוֹמֵר מִשֵּׁם רַבִּי יְהוּדָה:

משנה ג

הקורא את שמע ולא השמיע לאָננו, יצא.

רבי יוסה אומר: לא יצא.

קרא ולא דקדק באותותיה,

רבי יוסה אומר: יצא.

רבי יהודה אומר: לא יצא.

הקורא למפרע לא יצא.

קרא וטעה, יחזר למקום שטעה.

[ב, ג] הקורא את "שמע" למפרע, לא יצא.

וכן בהלל, וכן בתפלה, וכן במגלה.

אלא מתחיל מראשה ועד סוף.

וכן בהלל, וכן בתפלה, וכן במגלה.

[ב, ד] הקורא את "שמע"

וטעה והשמיט בה פסוק אחד,

לא יחזר ויקרא אותו פסוק בפני עצמו,

אלא מתחיל באותו פסוק וגומר.

וכן בהלל, וכן במגלה, וכן בתפלה.

נכנס לבית הכנסת

ומצאן שקראו תציה, וגמר עמהן,

לא יחזר ויקרא מראשה ועד אותו מקום,

[ב, ה] הקורא את "שמע" וטעה,

ואינו יודע היכן טעה,

יחזר לראשה.

טעה באמצע הפרק,

יחזר לראש הפרק.

טעה בין 'כתיבה' ראשונה ל'כתיבה' אחרונה,

יחזר ל'כתיבה' ראשונה.

משנה ד

האמנים קורין בראש האילן או בראש הנדבך,
מה שאינן רשיים לעשות כן בתפלה.

[ב, ו] כותבי ספרים תפלין ומזוזות,

מפסיקין לקרית שמע,

ואין מפסיקין לתפלה.

רבי אומר:

כשם שאין מפסיקין לתפלה,

כך אין מפסיקין לקרית שמע.

רבי חנניה בן עקביא אומר:

כשם שמפסיקין לקרית שמע,

כך מפסיקין לתפלה.

אמר רבי אלעזר ברבי צדוק:

כשהיה רבן גמליאל ובית דינו ביבנה,

והיו עסוקין בצרכי צבור,

לא היו מפסיקין, שלא להסיע מלבם.

[ב, ז] הכתף, אף על פי שמשאו על כתפו,

הרי זה קורא.

אבל בשעה שפורק וטוען,

לא יקרא, לפי שאין לבו מכוון.

ובין כך ובין כך, לא יתפלל עד שיפרק.

[ב, ח] פועלים קורין בראש האילן.

ומתפללין בראש הנית או בראש התאנה,

ושאר כל האילן יורדין למטה ומתפללין.

בעל הבית, בין כך ובין כך,

יורד למטה ומתפלל.

[ב, ט] פועלין קורין את "שמע",

ומברכין לפניה ולאחריה.

ואוכלין פתן,

ומברכין לפניה ולאחריה.

ומתפללין שלש פעמים שלשמנה עשרה,

אבל אין מורדין לפני התבה.

משנה ה

חתן פטור מקריית שמע בלילה הראשון,
ועד מוצאי שבת, אם לא עשה מעשה.
מעשה ברבן גמליאל שקרא בלילה שנישא.
אמרו לו: לא למדתנו שחתן פטור מקריית שמע בלילה הראשון?
אמר להן: איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים שעה אחת.

משנה ו

רחץ בלילה הראשון שמתה אשתו.
אמרו לו: לא למדתנו שאבל אסור לרחוץ?
אמר להם: איני כשאר כל האדם, אסטנס אני.

משנה ז

וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומים.
אמרו לו תלמידיו: לא למדתנו שאין מקבלין תנחומין על העבדים?
אמר להם: אין טבי עבדי כשאר כל העבדים, כשר היה.

משנה ח

חתן, אם רוצה לקרות את שמע בלילה הראשון, קורא.
רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא כל הרוצה לטול את השם יטל.

[ב, י] השושבינין וכל בני חפה,
פטורין מן התפלה ומן התפלין כל שבעת
הימים,
חזבין בקריית שמע.
רבי שילא אומר:
חתן פטור, וכל בני חפה חזבין.

פרק ג

משנה א

מי שמתו מטל לפניו, פטור מקרית שמע ומן התפלין.
 נושאי המטה וחלופיהן וחלופיהן, את שלפני המטה, ואת שלאחר המטה;
 את שלמטה צרך בהן פטורין, ואת שאין למטה צרך בהן חיבין.
 אלו ואלו פטורין מן התפלה.

משנה ב

קברו את המת וחזרו,
 אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה, יתחילו;
 ואם לאו, לא יתחילו.
 העומדין בשורה,
 הפנימין פטורין, והחיצונין חיבין.

יָרְדוּ לְהִסְפֵּד,	[ב, יא] קָבְרוּ אֶת הַמֵּת וְעָמְדוּ בַשּׁוֹרָה,
הַרֹאֲיִן אֶת הַפְּנִים פְּטוּרִין,	שׁוֹרָה הַפְּנִימִית פְּטוּרָה,
שְׂאִין רוֹאִין אֶת הַפְּנִים חִיבִין.	הַחִיצוֹנָה חִיבָת.
הַסּוֹפֵד וְכָל הַעֲסוּקִין בַּהִסְפֵּד,	רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:
מִפְּסִיקִין לְקִרְיַת שְׁמַע וְאִין מִפְּסִיקִין לְתַפְלָה.	אִם אֵין שֵׁם אֶלָּא שׁוֹרָה אַחַת,
מַעֲשָׂה שֶׁהַפְּסִיקוּ רַבּוֹתֵינוּ	הַעֲוֹמְדִים לְשֵׁם כְּבוֹד חִיבִין,
לְקִרְיַת שְׁמַע וּלְתַפְלָה.	לְשֵׁם אֲבָל פְּטוּרִין.

משנה ג

נשים ועבדים וקטנים,
פטורין מקריית שמע ומן התפלין,
וחזבין בתפלה ובמזונה ובברכת המזון.

משנה ד

בעל קרי,

מהרהר בלבו ואינו מברך, לא לפנייה ולא לאחרייה;
ועל המזון מברך לאחוריו, ואינו מברך לפניו.
רבי יהודה אומר: מברך לפנייהם ולאחרייהם.

[ב, יב] בעל קרי חולה,

שנתן עליו תשעת קבין מים,

הרי זה קורא,

אבל אין מוציא את הרבים ידי חובתן,

עד שיבא בארבעים סאה.

רבי יהודה אומר:

ארבעים סאה מכל מקום.

הזבין והזבות והנדות והיולדות

מתרין לקרות בתורה בנביאים ובכתובים,

ולשנות במשנה, במדרש בהלכות ובאגדות,

ובעלי קריין אסורין בכלן.

רבי יוסה אומר:

אבל שונה הוא בהלכות הרגילות,

ובלבד שלא יציע את המשנה.

[ב, יג] בעל קרי שאין לו מים לטבל,

הרי זה קורא את "שמע" ואינו משמיע

לאזניו.

דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים:

קורא את "שמע" ומשמיע לאזניו,

ומברך לפנייה ולאחרייה.

אמר רבי מאיר:

פעם אחת,

היינו יושבין בבית המדרש לפני רבי עקיבה,

והיינו קורין את "שמע",

ולא היינו משמיעין לאזנינו,

מפני קסדור אחד שהיה עומד על הפתח.

אמרו לו: אין שעת סכנה ראיה.

משנה ה

היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי, לא יפסיק אלא יקצר.
 ירד לטבול,
 אם יכול לעלות ולהתכפסות, ולקרות עד שלא תגז החמה, יעלה ויתכסה ויקרא;
 ואם לאו, יתכסה במים ויקרא.
 אבל לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה, עד שיטיל לתוכן מים.
 כמה ירחיק מהן, מן הצואה? ארבע אמות.

משנה ו

זב שראה קרי,
 ונדה שפלטתה שכבת זרע,
 והמשמשת שראת נדה,
 צריכין טבילה;
 רבי יהודה פוטר.

[ב, יו] לא יכניס אדם את ראשו לתוך אובו
 ויקרא את "שמע".
 אם היתה אפיקרסית חגורה עליו מבפנים,
 הרי זה מותר.
 שנים שהיו ישנים בטלית אחת,
 אינן רשאים לקרות את "שמע",
 אלא זה מתכסה בלבושו וקורא,
 וזה מתכסה בלבושו וקורא.
 ואם היו בנו ובתו הקטנים,
 הרי זה מותר.

[ב, יז] קטן שיכל לוכל כזית דגן,
 פורשין מצואתו וממימי רגליו ארבע אמות.
 אין פורשין אלא משלאדם
 ומשכללבים בזמן שנתן לתוכן עורות.
 גרף שלרעי ושלמימי רגלים עמו בבית,

[ב, יד] הרי שהיה עומד בשדה ערום,
 או שהיה עושה מלאכתו,
 הרי זה מכסה את עצמו
 בתגן ובקש ובכל דבר, וקורא.
 אף על פי שאמר:
 אין שכחו שלאדם להיות עומד ערום,
 שכשברא הקדש ברוך הוא אדם,
 לא בראו ערום, שנאמר (איוב לה, ט):
 "בשומי ענן לבשו, וערפל חתלתו".
 "בשומי ענן לבשו", זה השפיר,
 "וערפל חתלתו", זה שליא.
 הרי שהיתה מטפחת שלבגד ושלעור
 חגורה על מתניו,
 הרי זה קורא.
 בין כך ובין כך,
 לא יתפלה עד שיכסה את לבו.

הרי זה מרחיק ארבע אמות וקורא.
שִׁלְפָנֵי הַמָּטָה,
אם נתן לתוכן מים כל שהן, יקרא,
ואם לאו, לא יקרא.
רבי זכי אומר:

אם נתן לתוכן רביעית מים, יקרא,
ואם לאו, לא יקרא.
רבן שמעון בן גמליאל אומר:
שִׁלְפָנֵי הַמָּטָה, לא יקרא,
שלאחר המטה, יקרא.

רבי שמעון בן אלעזר אומר:
אפלו כל הבית כלו כעשר אמות ומנח בתוכו,
לא יקרא עד שיכסנו,
או עד שנייחנו תחת המטה.

[ב, יז] לא יכנס אדם במבואות המטנפין
ויקרא את "שמע",
ולא עוד, אלא אפלו נכנס כשהוא קורא,
הרי זה מפסיק,
עד שיצא מרשות כל אותו מקום, ויקרא.

[ב, יח] לא יעמד אדם ויתפלל
והוא צריך לנקבו,
שנאמר (עמוס ד, יב):
"הכון לקראת אלהיך ישראל".

[ב, יט] לא ישיל אדם את המים במקום
שמתפלל,
אלא אם כן ירחיק ארבע אמות.

המטיל את המים,
לא יתפלל באותו מקום,
אלא אם כן הרחיק ארבע אמות.
יבשו או נבלעו, הרי זה מתר.

[ב, כ] הנכנס לבית המרחץ,
מקום שבני אדם עומדין לבושין,
יש שם מקרא ותפלה,
ואין צריך לומר שאלת שלום,
נותן את תפלו,

ואין צריך לומר שאינו חולץ.
מקום שבני אדם עומדין ערמין,
אין שם שאלת שלום,
ואין צריך לומר מקרא ותפלה,
וחולץ תפלו,

ואין צריך לומר שאינו נותן.
מקום שבני אדם עומדים ערמים ולבושין,
יש שם שאלת שלום,
ואין שם מקרא ותפלה,
ואין חולץ תפלו ואינו נותן לכתחלה.

[ב, כא] הלל הזקן אומר:
אל תראה ערום, אל תראה לבוש;
אל תראה עומד, ואל תראה יושב;
אל תראה צוחק ואל תראה בוכה.
משם שנאמר (קהלת ג, ד-ה):
"עת לכבות ועת לשחוק",
"עת לחבוק ועת לרחק מחבק".

פרק ד

משנה א

תפלת השחר, עד חצות.

רבי יהודה אומר: עד ארבע שעות.

תפלת המנחה עד הערב.

רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה.

תפלת הערב, אין לה קבע.

ושלמוספים כל היום.

רבי יהודה אומר: עד שבע שעות.

[ג, ב] תפלת הערב, אין לה קבע.

רבי לעזר ברבי יוסי אומר:

עם נעילת שערים.

אמר רבי לעזר ברבי יוסי:

אבה הִיא מתפלל אותה עם נעילת שערים.

[ג, ג] המתפלל תפלת המוספין,

בין משקרב תמיד שלשחר,

בין עד שלא קרב תמיד שלשחר,

יצא.

[ג, א] כשם שנתנה תורה קבע לקרית שמע,

כך נתנו חכמים לתפלה.

מפני מה אמרו "תפלת השחר עד חצות?"

שכן תמיד שלשחר קרב עד חצות.

רבי יודה אומר: עד ארבע שעות.

מפני מה אמרו "תפלת המנחה עד הערב?"

שכן תמיד שלבין הערבים קרב עד הערב.

רבי יודה אומר: עד פלג המנחה.

כמה הוא פלג המנחה?

אחת עשרה שעה חסר רביע.

משנה ב

רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה.
אמרו לו: מה מקום לתפלה זו?
אמר להם: "בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי,
וביציאתי אני נותן הודיה על חלקי".

משנה ג

רבן גמליאל אומר: בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה.
רבי יהושע אומר: מעין שמונה עשרה.
רבי עקיבה אומר: אם שגרה תפלתו בפיו, מתפלל שמונה עשרה;
ואם לאו, מעין שמונה עשרה.

[ג, ג] רבי עקיבה אומר:

אם שגורה תפלתו בפיו,
סימן יפה לו,

ואם לאו, סימן רע לו.

הוא היה אומר:

כל שרוח הבריות נוחה ממנו,
רוח המקום נוחה ממנו.

כל שאין רוח הבריות נוחה ממנו,
אין רוח המקום נוחה ממנו.

כל שרוח עצמו נוחה בשלו,
סימן יפה לו.

אין רוח עצמו נוחה בשלו,
סימן רע לו.

[ג, ד] בן עזי אומר:

כל שנטרפה דעתו מפני חכמתו,
סימן יפה לו.

נטרפה חכמתו מפני דעתו, סימן רע לו.

הוא היה אומר:

כל שלקה בגופו מפני חכמתו,
סימן יפה לו.

חכמתו מפני גופו,
סימן רע לו.

המתפלל, צריך שיכון את לבו.
אבא שאול אומר:

סימן לתפלה (תהלים י, יז):
"תכין לבם תקשיב אונד".

משנה ד

רבי אליעזר אומר:

העושה תפלתו קבע, אין תפלתו תחננונים.

רבי יהושע אומר:

המהלך במקום סכנה,

מתפלל תפלה קצרה מעין שמונה עשרה, ואומר:

"הושע ה' את עמך את ישראל, כל פרשת העבור צרכיהם מלפניך;

ברוך אתה ה' שומע תפלה".

[ג, ה] אמר רבי יהודה:

קשהיה רבי עקיבה מתפלל עם הצבור, היה מקצר בפני בלם,

וכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו,

אדם מניחו בנאות זו ומוצאו בנאות אחרת,

מפני הכרעות והשתחויות.

פרש בשלמה, שנאמר (מל"א ח, כח):

"לשמע אל הרנה ואל התפלה

אשר עבדך מתפלל לפניך היום".

"הרנה", זו רנה, שנאמר (תהלים לג, א):

"רננו צדיקים בה', לישרים נאנה תהלה",

"תפלה", זו בקשה.

אין אומר דברים אחר אמת ויציב,

אבל אומר דברים אחר תפלה,

אפלו כסדר ודוי שליום הפפורים.

[ג, ו] כול יהא מתפלל והולך כל היום בלו?

פרש בדניאל (ו, יא):

"וומנין תלתה ביומא, הוא ברוך על ברכוהי

ומצלא ומודא קדם אלהה".

כול קשבא וגולה?

תלמד לומר (שם):

"כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה".

כול יהא משמיע קולו?

פרש בחנה, שנאמר (שמו"א א, יג):

"ווחנה היא מדברת על לבה".

כול יהא כוללן כלן בבת אחת?

פרש בדרך, שנאמר (תהלים נה, יח):

"ערב וברך וצהרים אשיחה ואהמה",

"ערב", זו תפלת ערבית;

"בקר", זו תפלת שחרית;

"וצהרים", זו תפלת מנחה.

כול יהא שואל צרכיו ומסתלק?

[ג, ז] היה מהלך במקום סכנה ולסטין,

מתפלל תפלה קצרה.

אי זה הוא תפלה קצרה?

רבי ליעזר אומר:

"יעשה רצונך בשמים ממעל,

ותן נחת רוח ליראיך,

והטוב בעיניך עשה,

ברוך שומע תפלה".

רבי יוסה אומר:

"שמע לתפלת עמך ישראל,

ועשה מהרה בקשתן,

ברוך שומע תפלה".

רבי אלעזר ברבי צדוק אומר:

"שמע קול צעקת עמך ישראל,

ועשה מהרה בקשתם.

ברוך שומע תפלה".

אחרים אומרים:

"צרכי עמך מרבים ודעתך קצרה;

יהי רצון מלפניך, ה' אלהינו,

שתתן לכל אחד ואחד צרכיו,

ולכל גויה וגויה די מחסורה.

ברוך שומע תפלה".

אמר רבי לעזר ברבי צדוק:

אבא היה מתפלל תפלה קצרה

בלילי שבתות:

"וימא הבתך ה' אלהינו

שאהבת את ישראל עמך,

ומחמלתך מלכנו שחמלת על בני בריתך,

נתת לנו ה' אלהינו

את יום השביעי הגדול והקדוש הזה

באהבה".

על הכוס הוא אומר:

"אשר קדש את יום השבת",

ואינו חותם.

[ג, ח] כבוד יום וכבוד לילה,

כבוד יום קודם לכבוד לילה.

אם אין לו אלא כוס אחד,

קדשת היום קודמת לכבוד היום ולכבוד

הלילה.

לילי שבתות וילילי ימים טובים,

יש בהן קדשת היום על הכוס,

ויש בהן קדשת היום בברכת המזון.

שבת יום טוב, ראש חודש וחלו שלמועד,

יש בהן קדשת היום בברכת המזון,

ואין בהן קדשת היום על הכוס.

המתים',

ולא שאל את הגשמים ב'ברכת השנים',

מחזירין אותו.

לא אמר הבדלה ב'חונן הדעת',

אומרה על הכוס.

אם לא אמר, מחזירין אותו.

רבי יוסי אומר:

אף מי שלא הזכיר ברית ב'ברכת הארץ',

מחזירין אותו.

[ג, י] כל שאין בו מוסף,

כגון חנוכה ופורים בשחרית ובמנחה,

מתפלל שמנה עשרה ואומר מעין המורע.

אם לא אמר, אין מחזירין אותו.

וכל שיש בו מוסף,

כגון ראש חודש וחלו שלמועד בשחרית

ובמנחה,

מתפלל שמנה עשרה ואומר קדשת היום

ב'עבודה'.

רבי ליעזר אומר: ב'הודיה'.

אם לא אמר, מחזירין אותו.

ובמוספין, מתפלל שבע,

ואומר קדשת היום באמצע.

[ג, יא] שבת שחלה להיות בראש חודש

ובחלו שלמועד,

בשחרית ובמנחה, מתפלל שבע,

ואומר קדשת היום ב'עבודה'.

רבי ליעזר אומר: ב'הודיה'.

אם לא אמר, מחזירין אותו.

ובמוספין, מתפלל שבע,

ואומר קדשת היום באמצע.

[ג, ט] לא הזכיר 'גבורות גשמים' ב'תחית

[ג, יב] בשבת וביום טוב וביום הכפורים,

מתפלל שבע ואומר קדשת היום באמצע.

מתפלל שמונה,
 ואומר שלשבת בפני עצמה,
 ושליום טוב בפני עצמו,
 ומתחיל בשלשבת.
 ובית הלל אומרים:
 מתפלל שבע,
 ומתחיל בשלשבת ומסים בשלשבת,
 ואומר קדשת היום באמצע.
 רבי אומר:
 אף חותם בה:
 "ברוך מקדש השבת וישראל והזמנים".

רבן שמעון בן גמליאל
 ורבי ישמעאל ברבי יוחנן בן ברוקה אומרים:
 כל זמן שזקוק לשבע,
 אומר קדשת היום באמצע.

[ג, יג] יום טוב שקראש השנה
 שחל להיות בשבת,
 בית שמי אומרים: מתפלל עשר.
 ובית הלל אומרים: מתפלל תשע.
 יום טוב שחל להיות בשבת,
 בית שמי אומרים:

משנה ה

הִיָּה רִכּוּב עַל הַחֲמוֹר, יָרַד;
אִם אֵינּוּ יָכוֹל לִירֵד, יַחֲזִיר אֶת פָּנָיו;
אִם אֵינּוּ יָכוֹל לְהַחֲזִיר אֶת פָּנָיו, יִכְנֹן אֶת לְבוֹ כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים.

משנה ו

הִיָּה יוֹשֵׁב בְּסַפִּינָה, אוּ בְּקָרוֹן, אוּ בְּאֶסְדָּא,
יִכְנֹן אֶת לְבוֹ כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים.

משנה ז

רַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: אֵין תְּפִלַּת הַמוֹסָפִים אֶלָּא בַּחֲבֵר עִיר.
וְחַכְמִים אוֹמְרִים: בַּחֲבֵר עִיר וְשֵׁלָא בַּחֲבֵר עִיר.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשְׁמוֹ: כָּל מְקוֹם שֶׁיֵּשׁ חֵבֵר עִיר, הֵיחִיד פְּטוֹר מִתְּפִלַּת הַמוֹסָפִין.

<p>[ג, יז] הַעוֹמְדִים בִּירוּשָׁלַיִם מְכַוְּנִין אֶת לְבָם כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק מב): ”וְהִתְפַּלֵּל אֶל הַבַּיִת הַזֶּה.” הַעוֹמְדִים בְּמִקְדָּשׁ מְכַוְּנִין אֶת לְבָם כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים וּמִתְפַּלְלִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק ל): ”וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַמִּקְוֹם הַזֶּה.” נִמְצְאוּ עוֹמְדִין בְּצִפּוֹן, פְּנִיָּהֶם לְדָרוֹם; בְּדָרוֹם, פְּנִיָּהֶם לְצִפּוֹן; בְּמִזְרָח, פְּנִיָּהֶם לְמַעְרָב; בְּמַעְרָב, פְּנִיָּהֶם לְמִזְרָח. נִמְצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִתְפַּלְלִין לְמִקְוֹם אֶחָד.</p>	<p>[ג, יד] סוּמָה וּמִי שֶׁאֵינּוּ יָכוֹל לִכְנֹן אֶת הַרוּחוֹת, מְכַוְּנִין אֶת לְבָם כְּנֶגֶד אָבִיהֶם שְׁבַשְׁמַיִם וּמִתְפַּלְלִין, שֶׁנֶּאֱמַר (מל"א ח, מד): ”וְהִתְפַּלְלוּ אֶל ה' דְּרָךְ הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ בָּהּ, וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בְּנִיתִי לְשִׁמּוֹךְ.”</p>
<p>[ג, יז] לֹא יַעֲמֵד אָדָם לֹא עַל גְּבֵי מִטָּה, וְלֹא עַל גְּבֵי סַפְסָל וְכֶסֶא,</p>	<p>[ג, יט] הַעוֹמְדִים בַּחוּצָה לְאֶרֶץ מְכַוְּנִין אֶת לְבָם כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק מח): ”וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דְּרָךְ אֶרֶץ־כְּנָעַן.” הַעוֹמְדִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְכַוְּנִין אֶת לְבָם כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם וּמִתְפַּלְלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: ”וְהִתְפַּלְלוּ אֶל ה' דְּרָךְ הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ בָּהּ.”</p>

וְלֹא עַל גְּבֵי מְקוֹם גְּבוּהָ וַיִּתְפַּלֵּל,
שְׂאִין גְּבוּהוֹת לִפְנֵי הַמְּקוֹם,
שְׂנַאָמֵר (תהלים קל, א):
"מִמַּעַמְמִיקִים קָרְאתִיךָ ה'".
וְאִם הָיָה זָקֵן אוֹ חוֹלֵה, מֵתָר.

[ג, יח] הָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמֹר,
אִם יֵשׁ לוֹ מִי שְׂיֵאָחֵז הַחֲמֹר,
יֵרֵד לְמִטָּה וַיִּתְפַּלֵּל.
וְאִם לֹא, מֵתְפַלֵּל בְּמִקְוָמוֹ.
רַבִּי אוֹמֵר:
בֵּין כֶּךָ וּבֵין כֶּךָ,
מֵתְפַלֵּל בְּמִקְוָמוֹ,
וּבְלִבְדֹּ שְׂיִהְיֶה לְבוֹ מִכְּנֹן.

[ג, יט] הָיָה מְשֻׁכֵּים לְצֵאת לְדֶרֶךְ,
הָרִי זֶה נוֹטֵל שׁוֹפֵר וְתוֹקֵעַ,

לְיֹלֵב וּמִנְעֻנֵּעַ,
מִגְלָה וְקוֹרֵא בָּהּ.
וּכְשִׁיגִיעַ זְמַן קְרִיַת שְׁמַע, קוֹרֵא.
הָיָה מְשֻׁכִּים לִישֵׁב בְּקֶרֶן אוֹ בְּסַפִּינָה,
הָרִי זֶה מֵתְפַלֵּל.
לְכַשִּׁיגִיעַ זְמַן קְרִיַת שְׁמַע, קוֹרֵא.

[ג, כ] הָיָה עוֹמֵד וּמֵתְפַלֵּל בְּסִטְרֵטִיָּה וּבְפִלְטִיָּה,
הָרִי זֶה עוֹבֵר פְּנֵי חֲמֹר, פְּנֵי חֲמֹר, פְּנֵי קֶדֶר,
וְאִין מְפָסִיק.
אָמְרוּ עֲלִיו עַל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוּסָא
שֶׁהָיָה מֵתְפַלֵּל וּנְשָׁכוּ עֲרוּד
וְלֹא הִפְסִיק.
הֵלְכוּ תַלְמִידָיו וּמִצְאוּהוּ מֵת עַל פִּי חוּרוֹ.
אָמְרוּ:

אֵלֹהֵי לְאָדָם שֶׁנִּשְׁכָּה עֲרוּד,
אֵלֹהֵי לְעֲרוּד שֶׁנִּשְׁכָּה לְבָן דּוּסָא.

פרק ה

משנה א

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש.
 חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים, כדי שיכוננו את לבם למקום.
 ואפלו המלך שואל בשלומו, לא ישיבנו; אפלו נחש כרוך על עקבו, לא יפסיק.

אֵלָא מִתּוֹךְ דְּבָרִים שְׁלַחְמָה,
 שְׁכַן מְצִינוּ בְּנִבְיָאִים הֲרֵאשׁוּנִים,
 שְׁסִימוּ דְּבָרֵיהֶם בְּדַבְרֵי שְׁבַח וְתַנְחוּמִין.

[ג, כב] הַכּוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם,
 אֶפְלוּ הַמֶּלֶךְ שׁוֹאֵל בְּשִׁלּוּמוֹ, לֹא יִשְׁיָבֵנו.
 הִיָּה כּוֹתֵב חֲמֻשָּׁה, שֶׁשָּׁה שְׁמוֹת,
 כִּיּוֹן שְׁגִמַר אֶחָד מֵהֶן, מִשִּׁיב שְׁאֵלַת שְׁלוֹם.

[ג, כא] אין עומדין להתפלל,
 לא מתוך שיחה, ולא מתוך השחוק,
 ולא מתוך קלות ראש,
 אלא מתוך דברים שלחמה.
 וכן לא יפטר אדם מחברו,
 לא מתוך שיחה,
 ולא מתוך שחוק,
 ולא מתוך קלות ראש,

משנה ב

מזכירין גבורות גשמים בתחית המתים, ושואלים גשמים בברכת השנים,
והבדלה כחונן הדעת.
רבי עקיבה אומר: אומרה ברכה רביעית לעצמה.
רבי אליעזר אומר: בהודיה.

משנה ג

האומר: "על קן צפור יגיעו רחמיך", ו"על טוב יזכר שמך", "מודים, מודים" –
משתקים אותו.
העובר לפני התבה וטעה, יעבור אחר תחתיו,
לא יהא סרבן באותה שעה.
מניין הוא מתחיל? מתחלת הברכה שטעה זה.

<p>[ג, כה] שמנה עשרה ברכות שאמרו חכמים, כנגד שמנה עשרה אזכרות שב"הבו לה' בני אלים" (תהלים כט). כולל שלמינים בשלפושין, ושל גרים בשלזקנים, ושלדוד ב'בונה ירושלים'. אם אמר אלו לעצמן ואלו לעצמן, יצא.</p>	<p>[ג, כג] מקום שנהגו לומר ברכת אבליים שלש, אומר שלש; שתיים, אומר שתיים; אחת, אומר אחת.</p>
<p>[ג, כו] עונין "אמן" אחר ישראל המברך, ואין עונין "אמן" אחר כותי המברך, עד שישמע את כל הברכה.</p>	<p>[ג, כד] מקום שנהגו לומר ברכת אבליים שלש, כולל את הראשונה ב'תחית המתים', וחותם בה "מחיה המתים"; שניה ב'תנחומי אבליים', וחותם בה "מנחם עמו בעירו". שלישית ב'גמילות חסדים', ואינו חותם. המפטיר בבית העולמים, אינו חותם.</p>

משנה ד

העוֹבֵר לְפָנַי הַתְּבָה לֹא יַעֲנֶה אַחֵר הַכֹּהֲנִים "אָמֵן", מִפְּנֵי הַטְּרוּף.
וְאִם אֵין שָׁם כֹּהֵן אֶלָּא הוּא, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו.
וְאִם אֲבֻטְחָתוֹ הִיא שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לְתַפְלָתוֹ, רָשִׁי.

משנה ה

הַמְתַּפְּלֵל וְטָעָה, סִימָן רַע לוֹ;
וְאִם שָׁלַיִח צָבוּר הוּא, סִימָן רַע לְשׁוֹלְחָיו, שֶׁשְׁלוּחוֹ שָׁלָאֲדָם כְּמוֹתוֹ.
אָמְרוּ עָלָיו, עַל רַבִּי חֲנִינָא בֶן דּוּסָה,
שֶׁהָיָה מְתַפְּלֵל עַל הַחֹלִינִין, וְאוֹמֵר: "זֶה חַי", וְ"זֶה מֵת".
אָמְרוּ לוֹ: מִנֵּיִן אַתָּה יוֹדֵעַ?
אָמַר לָהֶם: אִם שָׁגַרְהָ תַּפְלֵתִי בְּפִי, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְקַבֵּל;
וְאִם לֹא, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְטַרֵף.

פרק ו

משנה א

כיצד מְבַרְכִין על הפרות?

על פרות האילן הוא אומר: "בורא פרי העץ",

חוץ מן היין,

שעל היין הוא אומר: "בורא פרי הגפן".

ועל פרות הארץ הוא אומר: "בורא פרי האדמה",

חוץ מן הפת,

שעל הפת הוא אומר: "המוציא לחם מן הארץ".

ועל הירקות הוא אומר: "בורא פרי האדמה".

רבי יהודה אומר: "בורא מיני דשאים".

משנה ב

ברך על פרות האילן "בורא פרי האדמה", יצא;

ועל פרות הארץ "בורא פרי העץ", לא יצא.

ועל כלם, אם אמר "שהכל נהיה בדברו", יצא.

[ד, א] לא יטעם אדם כלום עד שיברך,

שנאמר (תהלים כד, א):

"לה' הארץ ומלואה".

הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, מעל,

עד שיתירו לו כל המצוות.

לא ישתמש אדם בפניו, בידיו וברגליו,

אלא לכבוד קונוהו, שנאמר (משלי טו, ד):

"כל פעל ה' למענהו".

משנה ג

על דבר שאין גדוליו מן הארץ אומר: "שהכל נהיה בדברו".
על החמץ ועל הגובאי ועל הנובלות הוא אומר: "שהכל נהיה בדברו".
רבי יהודה אומר: כל שהוא מין קללה, אין מברכין עליו.

<p>"ברוך שבא את התאנים הללו, כמה נאין הן!", זו ברכתך. רבי יוסי אומר:</p>	<p>[ד, ב] דבש תמרים, ויין תפוחין, וחמץ ספוגיות, מברך עליהן כדרך שמברכין על המוריס.</p>
<p>כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכה, לא יצא. רבי יהודה אומר: כל שנשתנה מבריתו ושנה ברכתו, יצא.</p>	<p>[ד, ג] יין חי, מברכין עליו "בורא פרי העץ", ונוטלין הימנו לידים. ואם נתן לתוכו מים, מברכין עליו "בורא פרי הגפן", ואין נוטלין ממנו לידים.</p>
<p>[ד, ו] הכוסס את החטין, מברך עליהן "בורא מיני זרעים". אפאן, בשלן, אם היו פרוסות קימות, מברך עליהן "המוציא לחם מן הארץ", ומברך אחריהן שלש ברכות; אין הפרוסות קימות,</p>	<p>דברי רבי ליעזר. וחכמים אומרים: בין כך ובין כך, מברכין עליו "בורא פרי הגפן", ואין נוטלין ממנו לידים.</p>
<p>מברך עליהן "בורא מיני מזונות", ומברך אחריהן ברכה אחת.</p>	<p>[ד, ז] הביאו לפניו מיני תרגימה, מברך עליהן "בורא מיני כסגין". על הזרעים אומר "בורא מיני זרעים", ועל הדשאים אומר "בורא מיני דשאים", ועל ירקות אומר "בורא פרי האדמה".</p>
<p>[ד, ז] הכוסס את הארז, מברך עליו "בורא פרי האדמה". אפאן, בשלן, אף על פי שהפרוסות קימות, מברך עליהן "בורא מיני מזונות", ואין מברך אחריהן כלום. זה הכלל:</p>	<p>רבי יהודה אומר: "ברוך מצמיח אדמה בדברו". רבי מאיר אומר: אפלו ראה את הפת ואמר: "ברוך אשר ברא את הפת זו, כמה היא נאה!" זו ברכתה.</p>
<p>כל שתחלתו "המוציא לחם מן הארץ", מברך אחרייו שלש ברכות.</p>	<p>[ד, ה] ראה את התאנים ואמר:</p>

משנה ד

היו לפניו מינים הרבה,
 רבי יהודה אומר: אם יש ביניהן ממין שבעה, עליו הוא מברך.
 וחכמים אומרים: מברך על איזה מהן שירצה.

משנה ה

ברך על היין שלפני המזון, פטר את היין שלאחר המזון.
 ברך על הפרפרת שלפני המזון, פטר את הפרפרת שלאחר המזון.
 ברך על הפת, פטר את הפרפריות; על הפרפריות, לא פטר את הפת.
 בית שמי אומרים: אף לא מעשה קדרה.

משנה ו

היו יושבין, כל אחד ואחד מברך לעצמו;
 הסבו, אחד מברך לכלם.
 בא להם יין בתוך המזון, כל אחד ואחד מברך לעצמו;
 לאחר המזון, אחד מברך לכלם, ואומר על המגמר,
 אף על פי שאין מביאין את המגמר אלא לאחר הסעודה.

מזגו להם את הכוס,	[ד, ח] כיצד סדר סעודה?
אף על פי שברך על הראשון,	אורחין נכנסין,
מברך על השני.	ויושבין על ספסלים ועל גבי קתדראות,
הביאו לפניהם פרפראות,	עד שיתכנסו.
אף על פי שברך על הראשונה,	עד שנכנסו כלן, ונטלו ונתנו להם לידיים,
מברך על השניה, ואחד מברך לכלן.	כל אחד ואחד נוטל ידו אחת.
הבא אחר שלש פרפראות,	מזגו להם את הכוס,
אין לו רשות לכנס.	כל אחד ואחד מברך לעצמו.
	הביאו לפניהם פרפראות,
	כל אחד ואחד מברך לעצמו.
	עליו והסבו, ונתנו להם לידיים,
	אף על פי שנטל ידו אחת,
	נוטל שתי ידיו.
[ד, ט] אמר רבן שמעון בן גמליאל:	
זה מנהג גדול היה בירושלים:	
פורסין מטפחת על גבי הפתח.	
כל זמן שהמטפחת פרוסה, אורחין נכנסין;	

נסתלקה מטפחת, אין רשות לאורחין לפגס.

לדבר עם חברו והפליג,
 נוטל שתי ידיו.
 היכן הוא נוטל?
 בא ויושב במקומו ונוטל,
 והטפיח מחזר על כל האורחין.

[ד, י] ועוד מנהג אחר הנה בירושלים:
 מוסרין סעודה לטבח.
 אם נתקלקל דבר בסעודה,
 עונשין את הטבח,
 הכל לפי כבוד האורחין,
 והכל לפי כבוד בעל הבית.

[ד, יב] שאלו את בן זומא:
 מפני מה אמרו:
 "בא להן יין בתוך המזון,
 כל אחד ואחד מברך לעצמו"
 אמר להם:
 לפי שאין בית הבליעה פנוי.

[ד, יא] הלכה בסעודה:
 היוצא לסוף את רגליו,
 נוטל ידו אחת;

משנה ז

הביאו לו מליח כתחלה ופת עמו,
מברך על המליח ופוטר את הפת, שהפת טפלה לו.
זה הכלל: כל שהוא עקר ועמו טפלה, מברך על העקר ופוטר את הטפלה.

ופת הבאה עם המליח לאחר המזון,
טעונה ברכה לפנייה ולאחריה.
רבן שמעון בן גמליאל אומר:
פרוסות, סימן גדול לאורחין:
כל זמן שאורחין רואין את הפרוסות,
יודעין שדבר אחר בא אחריהן;
כפר שלם, דגה וקטנית,
יודעין שאין דבר אחר בא אחריהן.

[ד, יג] הביאו לפניו ארז ויין,
מברך על הארז, ופוטר את היין.
צגון ונובלות,
מברך על הצגון, ופוטר את הנובלות.

[ד, יד] מליח ופרוסה,
מברך על המליח, ופוטר את הפרוסה.
רבי חנינה בן גמליאל אומר:
מליח הבא בתחלה לפני המזון,

משנה ח

אכל תאנים וענבים ורמונים,
מברך עליהן שלוש ברכות, דברי רבן גמליאל.
וחכמים אומרים: ברכה אחת.
רבי עקיבה אומר: אפלו שאכל שלק, והוא מזונו, מברך אחריו שלש ברכות.
השונה מים לצמאו,
אומר "שהכל נהיה בדברו".
רבי טרפון אומר: "בורא נפשות רבות וחסרונן".

[ד] [10] מברכין על הדגן שהוא מן המבחר.
פיצד?
שלמה שלגלוסקין,
ושלמה שלבעל הבית,
מברך על שלמה שלגלוסקין.
פרוסה שלגלוסקין ושלמה שלבעל הבית,
מברך על שלמה שלבעל הבית.
פת חטין ופת שעורין,
מברך על שלחטין.
פרוסה שלחטין ושלמה שלשעורין,
מברך על פרוסה שלחטין.
פת שעורין ופת בסמין,
מברך על שלשעורין.
והלא בסמין יפין מן השעורין?
אלא שהשעורין ממין שבעה,
וקסמין אינן ממין שבעה.
זה הכלל:
כל שהוא ממין שבעה וממין דגן,
רבן גמליאל אומר:
מברך אחריו שלש ברכות.
וחכמים אומרים: ברכה אחת.
מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מקבין
ביריחו.

הביאו לפניהם כותבות ואכלו.
קפיץ רבי עקיבה, ברך אחריהן אחת.
אמר לו רבן גמליאל:
עקיבה! למה אתה מקניס ראשך לבין
המחלקות?
אמר לו:
למדתנו (שמות כג, ב), "אחרי רבים להטות".
אף על פי שאתה אומר כך,
וחברך אומרים כך,
הלכה כדברי המרבין.
רבי יהודה אומר משמו:
כל שהוא ממין שבעה ולא ממין דגן,
או דגן ולא עשאו פת,
רבן גמליאל אומר:
מברך אחריו שלש ברכות,
וחכמים אומרים:
ברכה אחת.
וכל שאינו לא ממין שבעה ולא ממין דגן,
רבן גמליאל אומר:
מברך אחריו ברכה אחת,
וחכמים אומרים:
ולא כלום.

אמר להם: אשאל.

אמרו לו: ילמדנו רבנו!

אמר להם: מפני מה זכה יהודה למלכות?
מפני שהודה בתמר.

[ד, יח] מעשה בארבעה זקנים,

שהיו יושבין בבית שער שלרבי יהושע:

אלעזר בן מתיה, וחנניה בן חכינאי,

ושמעון בן עזי, ושמעון התימני.

והיו עסוקין במה ששנה להם רבי עקיבה:

מפני מה זכה יהודה למלכות?

מפני שהודה בתמר.

הוסיפו הן מעצמן (איוב טו, יח-יט):

“אשר חכמים יגידו, ולא כחדו מאבותם.

להם לבדם נתנה הארץ, ולא עבר זר בתוכם”.

אמר להם: וכי נותנין שכר על העבירות?

אלא מפני מה זכה יהודה למלכות?

מפני שהציל את אחיו מן המיתה,

שנאמר (בראשית לו, כו):

“ויאמר יהודה אל אחיו:

מה בצע כי נהרג את אחינו,

וכסינו את דמו?”

אמר להם: דיה להצלה שתכפר על המכירה!

אלא מפני מה זכה יהודה למלכות?

אמרו לו: מפני הענוה, שנאמר (בראשית מד, לג):

“ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני,

והנער יעל עם אחיו”.

אף שאול לא זכה למלכות אלא מפני הענוה,

שנאמר (שמו"א ט, ה):

“פן יחדל אבי מן האתנות, ודאג לנו”.

שקל עבדו בו.

אבל שמואל לא אמר כן, אלא (שמו"א י, ב):

“והנה נטש אביך את דברי האתנות,

ודאג לכם לאמר: מה אעשה לבני?”.

כשהוא בורח מן הסררה, מהו ואמר?

[ד, טו] מעשה ברבי טרפון,

שהיה מסב בצלו שלשובך במנחה בשבת.

הביאו לפניו דלי שלצונין.

אומר להם לתלמידיו:

השותה מים לצמאו, מה מברך?

אמרו לו: ילמדנו רבנו!

אמר להם: “בורא נפשות וחסרונן”.

אמר להם: אשאל.

אמרו לו: ילמדנו רבנו!

אמר להם:

הרי הוא אומר (בראשית לו, כה):

“וישבו לאכל לחם, וישאו עיניהם ויראו,

והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד,

וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט,

הולכים להוריד מצרימה”.

והלא אין דרךן שלערביים להיות נושאים

אלא עורות וריח רע ועטרן?

אלא שנתנו אותו צדיק בין דברים חביבין.

והלא דברים קל וחמר –

ומה, אם בשעת כעסן שלצדיקים,

מרחמין עליהם,

בשעת הרחמים, על אחת כמה וכמה!

[ד, יז] פיוצא בו (ויקרא י, ה):

“ויקרו בו וישאם בכתנתם אל מחוץ למחנה”.

והלא דברים קל וחמר –

ומה, אם בשעת כעסן שלצדיקים כך,

בשעת הרחמים, על אחת כמה וכמה!

פיוצא בו (מל"א יג, כז):

“לא אכל האריה את הנבלה,

ולא שבר את החמור”.

והלא דברים קל וחמר –

ומה, אם בשעת כעסן שלצדיקים,

מרחמין עליהם,

בשעת הרחמים, על אחת כמה וכמה!

"וַיִּשְׁאַלוּ עוֹד בַּה': הֲבֵא עוֹד הַלֵּם אִישׁ?

וַיֹּאמֶר ה': הִנֵּה הוּא

נִחְבֵּא אֶל הַכְּלִיִּם" (שם פסוק כב).

אָמַר לָהֶם:

וְהֲלֹא עָרַב הוּא,

וְסוּפוֹ שְׁלַעֲרַב לְצִאת יְדֵי עֲרֵבוֹתוֹ?

אֲלֹא מִפְּנֵי מָה זָכָה יְהוּדָה לְמַלְכוּת?

אָמְרוּ לוֹ: לְמַדְנוּ רַבְּנוּ!

אָמַר לָהֶם:

מִפְּנֵי שְׁקִדְשׁ שָׂמוּ שְׁלִקְדֵשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַיָּם.

כְּשֶׁבָאוּ שְׂבָטִים וְעָמְדוּ עַל הַיָּם,

זֶה אוֹמֵר אֲנִי אֲרַד, וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי אֲרַד,

קִפְצֵן שְׂבָטוֹ שְׁלִיַּהוּדָה וַיֵּרַד תַּחֲלָה,

וְקִדְשׁ שָׂמוּ שְׁלִמְקוֹם עַל הַיָּם.

וְעַל אוֹתָהּ שְׁעָה הוּא אוֹמֵר (תהלים סט, ב-ג):

"הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד נַפְשׁ.

טַבְעֵתִי בֵּינוֹן מְצוּלָה וְאֵינִן מְעֻמָּד,

בְּאֵתִי בְּמַעֲמָקֵי מַיִם וְשִׁבְלַת שְׁטַפְתֵּנִי."

"אֵל תִּשְׁטַפְּנִי שִׁבְלַת מַיִם,

וְאֵל תִּבְלַעֲנִי מְצוּלָה" (שם פסוק טז).

וַאֲמֹר (תהלים קיד, ב):

"הִיִּתָּה יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מִמְשֻׁלוֹתָיו."

יְהוּדָה קִדְשׁ שָׂמוֹ שְׁלִקְדֵשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַיָּם,

לְפִיכֶךָ "יִשְׂרָאֵל מִמְשֻׁלוֹתָיו".

פרק ז

משנה א

שְׁלֶשֶׁה שְׂאֵכְלוּ כְּאַחַת חֵיבִין לְזִמָּן.

אֶכֶל דְּמַאי, וּמַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן שֶׁנִּטְלָה תְּרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שְׁנִי וְהַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּפְדּוּ,

הַשְּׂמֵשׁ שְׂאֵכֵל כְּזֵית, וְהַכֹּפֹתִי,

מִזְמַנִּין עֲלֵיהֶן.

אֶבֶל אֶכֶל טָבֵל, וּמַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְלָה תְּרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שְׁנִי וְהַקֹּדֶשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ,

הַשְּׂמֵשׁ שְׂאֵכֵל פְּחוֹת מִכְּזֵית, וְהַנְּכָרִי,

אֵין מִזְמַנִּין עֲלֵיהֶן.

וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין, אֵין צְרִיכִין לְבָרֵךְ כְּתַחֲלָה.

הַפְּלִיגוּ – צְרִיכִין לְבָרֵךְ לְמַפְרַע,

וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין, צְרִיכִין לְבָרֵךְ כְּתַחֲלָה.

[ה, א] לֹא יֵאכֵל אָדָם בְּעָרֵב שֶׁבֵּת מִן הַמְּנַחֶה

וְלַמַּעֲלָה,

כְּדֵי שִׁיכְנֵס לְשֶׁבֶת כִּשְׁהוּא תְּאוּהָ,

דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

רַבִּי יוֹסֵה אוֹמֵר:

אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁעָה שֶׁתַּחֲשֹׁךְ.

[ה, ב] מַעֲשֵׂה בְּרַבֵּן שֶׁמַּעֲזוֹן בֵּן גְּמִלְיָאֵל

וְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵה,

שֶׁהֵיוּ מְסַבִּין בְּעֵכוֹ,

וְקוֹדֵשׁ עֲלֵיהֶן הַיּוֹם.

אָמַר לוֹ רַבֵּן שֶׁמַּעֲזוֹן בֵּן גְּמִלְיָאֵל לְרַבִּי יוֹסֵה:

כְּרַבִּי! רְצוֹנְךָ נִפְסִיק לְשֶׁבֶת?

אָמַר לוֹ:

בְּכָל יוֹם אַתָּה מַחֲבֵב דְּבָרֵי בְּפִנֵּי יְהוּדָה,

וְעַכְשָׁו אַתָּה מַחֲבֵב דְּבָרֵי יְהוּדָה בְּפִנֵּי!

[ד, ט] עֲקָרוּ לְהַבִּיא אֶת הַפֶּלֶה,

הַנִּיחֹו שֵׁם אֶפְלוֹ זָקֵן, אֶפְלוֹ חוּלָה,

אֵין צְרִיכִין לְבָרֵךְ לְמַפְרַע,

וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין, אֵין צְרִיכִין לְבָרֵךְ כְּתַחֲלָה.

לֹא הַנִּיחֹו שֵׁם זָקֵן אוֹ חוּלָה,

צְרִיכִין לְבָרֵךְ לְמַפְרַע,

וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין, צְרִיכִין לְבָרֵךְ כְּתַחֲלָה.

[ד, כ] בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה מִסֵּב וְאוֹכֵל,

קָרָא חֲבֵרוֹ לְדַבֵּר עִמּוֹ,

אֵין צְרִיךְ לְבָרֵךְ לְמַפְרַע,

וּכְשֶׁהוּא חוֹזֵר, אֵין צְרִיךְ לְבָרֵךְ כְּתַחֲלָה.

הַפְּלִיג – צְרִיךְ לְבָרֵךְ לְמַפְרַע,

וּכְשֶׁהוּא חוֹזֵר, צְרִיךְ לְבָרֵךְ כְּתַחֲלָה.

[ד, כא] פּוֹעֲלִין שֶׁהָיוּ עוֹדְרִין בְּתַאֲנִים,

וְגוֹדְרִין בְּתַמְרִים, וּמוֹסְקִין בְּזֵיתִים,

אֵף עַל פִּי שֶׁמַּפְסִיקִין וְאוֹכְלִין וּמַפְסִיקִין

וְאוֹכְלִין,

אֵין צְרִיכִין לְבָרֵךְ לְמַפְרַע,

"הגם לכבוש את המלכה עמי בבית" (אסתר

ז, ח)!

אמר לו:

אם כן לא נפסיק, שפא תקבע הלכה

לדורות?

אמר:

לא זוו משם עד שקבעו הלכה כרבי יוסי.

[ה, ג] אורחין שהיו מסבין אצל בעל הבית,

וקדש עליהן היום,

ועקרו עם חשכה לבית המדרש,

חזרו ומגו להם את הכוס,

אומרין עליו קדשת היום.

דברי רבי יהודה.

רבי יוסה אומר:

אוכל והולך עד שעה שתחשף.

[ה, ד] מגו לו כוס ראשון,

מברך עליו ברכת המזון.

מזכיר שלשבת בברכת המזון,

והשני, אומר עליו קדשת היום.

[ה, ה] כיצד סדר הסב?

בזמן שהן שתי מטות,

גדול מסב בראשה שלראשונה,

שני לו, למטה ממנו.

בזמן שהן שלש מטות,

גדול מסב בראשה שלאמצעית,

שני לו למעלה ממנו,

שלישי לו למטה ממנו.

כך היו מסדירין והולכין.

[ה, ו] סדר גטילת ידים כיצד?

עד חמשה, מתחילין מן הגדול;

מחמשה ואילך, מתחילין מן הקטן.

סדר מזיגת הכוס כיצד?

בתוך המזון, מתחילין מן הגדול;

לאחר המזון, מתחילין מן המברך.

רצה לחלק כבוד לרבו, או למי שגדול ממנו,

הרשות בידו.

[ה, ז] שנים ממתינין זה לזה בקערה,

שלשה אין ממתינין.

המברך פושט ראשון.

רצה לחלק כבוד לרבו, או למי שגדול ממנו,

הרשות בידו.

[ה, ח] לא ישך אדם מן הפרוסה ויחזירנה

לקערה,

מפני סכנת נפשות.

[ה, ט] לא ישתה אדם מן הכוס ויתננו

לחברו,

לפי שאין דעת הבקיות שוות.

[ה, י] אחד משמש את שנים, אוכל עמהן;

שלשה, אין אוכל עמהן,

אלא אם כן נתנו לו רשות.

[ה, יא] באת להם מתיקה בתוך המזון,

מברך על המזון ופוטר את המתיקה.

[ה, יב] רבי מונא אומר משם רבי יהודה:

פת הבאה בכסנין לאחר המזון,

טעונה ברכה לפניה ולאחריה.

[ה, יג] מים הראשונים רשות,

האחרונים חובה.

מים הראשונים,

אם רצה להפסיק, מפסיק.

טומטום ואַנדֶרוּגִינוֹס חֵיבִין,
וְאֵין מוֹצִיאֵין אֶת הַרְבִּים יְדֵי חוֹבְתָן.

[ה, 10] אַנְדֶּרוּגִינוֹס מוֹצִיא אֶת מֵינוּ,
וְאֵינוּ מוֹצִיא אֶת שְׂאֵינוּ מֵינוּ.
טומטום אֵינוּ מוֹצִיא
לֹא אֶת מֵינוּ וְלֹא אֶת שְׂאֵינוּ מֵינוּ.

[ה, 70] מִי שֶׁחָצִיו עֶבֶד וְחָצִיו בֶּן חוֹרִין,
אֵינוּ מוֹצִיא לֹא אֶת מֵינוּ וְלֹא אֶת שְׂאֵינוּ מֵינוּ.

מֵים הָאֲחֵרוּגִים,
אִם רָצָה לְהַפְסִיק, אֵינוּ מַפְסִיק.

[ה, יד] הַכֹּל חֵיבִין בְּבִרְכַת הַמְּזוֹן,
כֹּהֲנִים, לְוִיִּם וְיִשְׂרָאֵל,
גֵרִים וְעִבְדִים מִשְׁחֵרְרִין,
חֲלָלִים, גְּתִינִים, מְמֹזְרִין,
סָרִיס אָדָם וְסָרִיס חֲמָה,
פְּצוּע דָּכָא וְכָרוֹת שֶׁפְּקָה,
כֹּלֵן חֵיבִין, וּמוֹצִיאֵין אֶת הַרְבִּים יְדֵי חוֹבְתָן.

משנה ב

נשים, ועבדים, וקטנים,

אין מזמנין עליהן.

עד כמה הן מזמנין? עד כזית.

רבי יהודה אומר: עד כביצה.

משנה ג

כיצד מזמנין?

בשלשה אומר "נברך"; בשלשה והוא אומר "ברכו".

בעשרה אומר "נברך לאלהינו"; בעשרה והוא אומר "ברכו".

אחד עשרה ואחד עשר רבוא.

כמאה אומר "נברך לה' אלהינו"; כמאה והוא אומר "ברכו".

באלף אומר "נברך לה' אלהינו אלהי ישראל"; באלף והוא אומר "ברכו".

ברבוא אומר "נברך לה' אלהינו אלהי ישראל, אלהי צבאות"; ברבוא והוא אומר "ברכו".

כענין שהוא מברך, כך עונין אחריו:

"ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל, אלהי צבאות, יושב הכרובים, על המזון שאכלנו".

רבי יוסה הגלילי אומר:

לפי רב הקהל הם מברכין, שנאמר (תהלים סח, כז):

"במקהלות ברכו אלהים אדני ממקור ישראל".

אמר רבי עקיבה:

מה מצינו בבית הכנסת, אחד מרבים ואחד ממעטים, אומר "ברכו את ה'".

רבי ישמעאל אומר: "ברכו את ה' המברך".

[ה, יז] נשים ועבדים וקטנים

פטורין [נ"א: חייבין],

ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן.

באמת אמרו:

אשה מברכת לבעלה,

בין שאומר "נברך", בין שאומר "ברוך",

אין תופשין אותו על כך.

הנזקקנין תופשין אותו על כך.

בין מברך לאביו, עבד מברך לרבו.

אין מוציאין את הרבים ידי חובתן.

באמת אמרו:

אשה מברכת לבעלה,

בין שאומר "נברך", בין שאומר "ברוך",

אין תופשין אותו על כך.

פרק ה

משנה א

אלו דברים שביין בית שמי לבית הלל בסעודה.
 בית שמי אומרים: מברך על היום, ואחר כך מברך על היין.
 ובית הלל אומרים: מברך על היין, ואחר כך מברך על היום.

<p>[ה, כה] דברים שביין בית שמי לבית הלל בסעודה: בית שמי אומרים: מברך על היום, ואחר כך מברך על היין, שהיום גורם ליין שיבא, וכבר קדש היום, ועדין יין לא בא.</p>	<p>ובית הלל אומרים: מברך על היין, ואחר כך מברך על היום, שהיין גורם לקדשת היום שתאמר. דבר אחר. ברכת היין תדירה, וברכת היום אינה תדירה. והלכה כדברי בית הלל.</p>
--	---

משנה ב

בית שמי אומרים: נוטלים לידיים, ואחר כך מוזגין את הכוס.
 ובית הלל אומרים: מוזגין את הכוס, ואחר כך נוטלים לידיים.

<p>[ה, כו] בית שמי אומרים: נוטלין לידיים, ואחר כך מוזגין את הכוס, שפא נטמאו משקין שבאחורי הכוס מחמת הידיים, ויחזרו ויטמאו את הכוס.</p>	<p>בית הלל אומרים: אחורי הכוס לעולם טמאין. דבר אחר. אין נטילת ידים אלא סמוך לסעודה. מוזגין את הכוס, ואחר כך נוטלין לידיים.</p>
--	--

משנה ג [בכת"י קויפמן מקומה אחרי המשנה הבאה]

בית שמי אומרים: מקנח את ידיו במפא, ומניחה על השלחן.
ובית הלל אומרים: על הכסת.

<p>דבר אחר. אין נטילת ידים לחלין, אלא מקנח ידיו במפה, ומניחה על הכסת, שמוא נטמאו משקין שבמפה מחמת השלחן, ויחזרו ויטמאו את האכלים.</p>	<p>[ה, כז] בית שמי אומרים: מקנח ידו במפה, ומניחה על השלחן, שמוא נטמאו משקין שבמפה מחמת הכסת, ויחזרו ויטמאו את הידים. בית הלל אומרים: ספק משקין לידיים טהור.</p>
---	---

משנה ד

בית שמי אומרים: מכבדין את הבית, ואחר כך נוטלים לידיים.
ובית הלל אומרים: נוטלים לידיים, ואחר כך מכבדין את הבית.

<p>[ה, כט] בית שמי אומרים: אוחז כוס יין בימינו ושמן ערב בשמאלו, מברך על היין, ואחר כך מברך על השמן, ובית הלל אומרים: אוחז שמן ערב בימינו וכוס יין בשמאלו, מברך על השמן וטחו בראש השמש. אם היה שמן תלמיד חכמים, טחו בכתל, לפי שאין שבח תלמיד חכמים שיצא מבסם.</p>	<p>[ה, כח] בית שמי אומרים: מכבדין את הבית מפני אבדן שלאכלים, ואחר כך נוטלין לידיים. בית הלל אומרים: אם היה שמש תלמיד חכמים, מלקט פרווין שיש בהן פניית, ונוטלין לידיים, ואחר כך מכבדין את הבית.</p>
--	--

משנה ה

בית שמי אומרין: גר, ומזון, ובשמים, והבדלה.
 ובית הלל אומרין: גר, ובשמים, ומזון, והבדלה.
 בית שמי אומרין: "שברא מאור האש".
 ובית הלל אומרין: "בורא מאורי האש".

<p>ואם אין לו אלא כוס אחד, מניחו לאחר המזון, ומשלשן בלן אחריו. אומר הבדלה במוצאי שבת ובמוצאי יום טוב, ובמוצאי יום הכפורים ובמוצאי שבת ליום טוב, ובמוצאי יום טוב לחלו שלמועד. הרגיל אומר הבדלות הרבה, ושאינו רגיל אומר או אחת או שתים. בבית המדרש, בית שמי אומרים: אחד מברך לבלן. ובית הלל אומרים: כל אחד ואחד מברך לעצמו.</p>	<p>[ה, ל] אָמר רבי יהודה: לא נחלקו בית שמי ובית הלל על ברכת המזון שהיא בתחלה, ועל הבדלה שהיא בסוף. על מה נחלקו? על המאור ועל הבשמים, שבית שמי אומרים: מאור ואחר כך בשמים. ובית הלל אומרים: בשמים ואחר כך מאור. הנכנס לתוך ביתו במוצאי שבת, מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים, ואומר הבדלה.</p>
---	--

משנה ו

אין מברכין

לא על הגר ולא על הבשמים שלגוים;

ולא על הגר ולא על הבשמים שלמתיים;

ולא על הגר ולא על הבשמים שלפני עבודה זרה.

אין מברכין על הגר עד שיאותו לאורו.

[ה, לא] היה לו גר טמון בתוך חקו

או בתוך הפנס,

רואה את השלהבת ואין משתמש לאורה,

משתמש לאורה ואין רואה את השלהבת,

אין מברך עד שיהיה רואה את השלהבת

ומשתמש לאורה.

עשית, אף על פי שלא כבתה,

מברך עליה.

גר שלגוים, אין מברכין עליו.

ישראל שהדליק מגוי וגוי שהדליק מישראל,

מברך עליו.

מאמתי מברך עליו?

משתחשך.

לא ברך משתחשך, מברך כל הלילה.

לא ברך כל הלילה, אין מברך מעתה.

האש והכלאים אינן מששת ימי בראשית,

אבל חשובין מששת ימי בראשית.

רבי יוסה אומר:

אש גיהנם נבראת ביום השני,

ואינה כבה עולמית, שנאמר (ישעיה סו, כד):

”ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי,

כי תולעתם לא תמות, ואשם לא תכבה,

והיו דראון לכל בשר”.

[ה, לב] האש והבשמים שלמרחץ,

אין מברכין עליהן.

היה עומד בחנות שלבשמים כל היום,

אינו מברך אלא אחת.

היה נכנס ויוצא, נכנס ויוצא,

מברך על כל אחת ואחת.

משנה ז

מי שאכל ושכח ולא ברך,
 בית שמי אומרין: יחזור למקומו ויברך.
 ובית הלל אומרין: יברך במקום שנופר.
 עד אמתיה הוא מברך? עד כדי שיסתכל המזון במעיו.

משנה ח

בא להן יין לאחר המזון, ואין שם אלא אותו הכוס,
 בית שמי אומרין: מברך על היין, ואחר כך מברך על המזון.
 ובית הלל אומרין: מברך על המזון, ואחר כך מברך על היין.
 עוגין אמן אחר ישראל המברך,
 ואין עוגין אמן אחר הכותי המברך, עד שישמע כל הברכה.

פרק ט

משנה א

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל,
אומר: "ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה".
מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה,
אומר: "ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו".

משנה ב

על הזיקים, ועל הזועות, ועל הברקים, ועל הרעמים, ועל הרוחות,
הוא אומר: "ברוך שכחו מלא עולם".
על ההרים, ועל הגבעות, ועל הימים, ועל הנהרות, ועל המדברות,
הוא אומר: "ברוך עושה בראשית".
רבי יהודה אומר:
הרואה את הים הגדול אומר: "ברוך שעשה את הים הגדול",
בזמן שהוא רואהו לפרכים.
על הגשמים, ועל בשורות טובות הוא אומר: "ברוך הטוב והמטיב";
ועל שמועות הרעות הוא אומר: "ברוך דין האמת".

משנה ג

בנה בית חדש, וקנה כלים חדשים, אומר: "ברוך שהגיענו לזמן הזה".
מברך על הרעה מעין על הטובה, ועל הטובה מעין על הרעה.
הצועק לשעבר, הרי זו תפלת שוא. כיצד?
היתה אשתו מעברת, ואמר: "יהי רצון שתלד אשתי זכר",
הרי זו תפלת שוא.
היה בא בדרך, ושמע קול צנחות בעיר,
ואמר: "יהי רצון שלא יהוא אלו בתוך ביתי",
הרי זו תפלת שוא.

הרואה אוכלוסין,
 אומר: "ברוך חכם הרזים",
 לפי שאין פרוצופותיהן דומין זה לזה,
 ואין דעתן דומות זו לזו.
 בן זומא, כשראה אוכלוסין בהר הבית, אמר:
 ברוך מי שברא את אלו לשמשני.
 כמה יגע אדם הראשון,
 ולא טעם לגמה אחת,
 עד שזרע, ותרש, וקצר, ועמר, ודש, וזרה,
 וברר, וטחן, והרקיד, ולש, ואפה,
 ואחר כך אכל.
 ואני עומד בשחרית,
 ומוצא אני את כל אלו לפני!
 כמה יגע אדם הראשון,
 ולא לבש חלוק,
 עד שגזז, ולבן, ונפס,
 וצבע, וטנה, וארג,
 ואחר כך לבש.
 ואני עומד בשחרית,
 ומוצא את כל אלו לפני!
 כמה אמניות שוקדות ומשכימות!
 ואני עומד בשחרית, ומוצא כל אלו לפני!
 וכן היה בן זומא אומר:
 אורח טוב, מהוא אומר?
 זכור בעל הבית לטוב!
 כמה מיני יינות הביא לפנינו!
 כמה מיני חתיכות הביא לפנינו!
 כמה מיני גלוסקאות הביא לפנינו!
 כל שעשה, לא עשה אלא בשבילי.
 אבל אורח רע מהוא אומר?
 וכי מה אכלתי לו?
 פת אחת אכלתי לו!
 כוס אחת שתיתי לו!
 כל מה שעשה, עשה לצורך אשתו ובניו!

[א] ברכת הזמן מן התורה
 שנאמר (דברים ח, ט):
 "ואכלת ושבעת, וברכת את ה' אלהיך,
 על הארץ הטובה אשר נתן לך."
 "ואכלת ושבעת וברכת", זו ברכת הזמן;
 "את ה' אלהיך", זו ברכה ראשונה;
 "על הארץ", זו ברכת הארץ;
 "הטובה", זו ירושלים, שנאמר (דברים ג, כה):
 "ההר הטוב הזה והלבנון".
 "אשר נתן לך", זו הטוב והמטיב.
 מנין שפשם שאתה מברך לאחריו,
 כך אתה מברך לפניו?
 תלמד לומר "אשר נתן לך", משעה שנתן לך.
 מנין אף על ההרים ועל הגבעות?
 תלמד לומר "על הארץ".
 מנין אף על התורה ועל המצוות?
 תלמד לומר "אשר נתן לך",
 ואומר (שמות כד, יב):
 "ואתנה לך את לחת האבן, והתורה והמצוה".
 רבי מאיר אומר:
 מנין שפשם שאתה מברך על הטובה,
 כך אתה מברך על הרעה?
 תלמד לומר (דברים כו, יא):
 "אשר נתן לך ה' אלהיך",
 אלהיך דינך בכל דין שדנה,
 בין במדת הטוב, בין במדת פרענות.
 [ב] הרואה עבודה זרה,
 אומר: "ברוך ארך אפים".
 מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה,
 אומר: "ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו.
 יהי רצון מלפניך, ה' אלהינו,
 שתעקר עבודה זרה מכל מקומות ישראל,
 ותשיב לב עבדיך לעבדך!".

"ובכל נפשך", ואפלו הוא נוטל את נפשך.
 וכן הוא אומר (תהלים מו, כג):
 "כי עליך הרגנו כל היום".

דבר אחר -

"ובכל נפשך", בכל נפש ונפש שברא בך,
 שנגאמר (תהלים קיט, קעה):
 "תחיי נפשי ותהללך",

ואומר (תהלים לה, י):

"כל עצמותי תאמרנה: ה' מי כמוך!
 בן עזי אומר:

"ובכל נפשך", תן נפשך על המצוות:
 יש דברים שהן תפלת תפלה. כיצד?
 כנס מאה כורין,

אמר: "יהי רצון שיהיו מאתיים!"

כנס מאה חביות,

אמר: "יהי רצון שיהיו מאתיים!"

הרי זו תפלת שוא.

אבל מתפלל הוא:

"שתכניס בהן ברכה,

ואל תכניס בהן מארה!".

[ו, ח] רבי דוסתאי בי רבי יני

אמר משם רבי מאיר:

הרי הוא אומר ביצחק (בראשית כו, כד):

"וברכתיך והרביתי את ורעך,

בעבור אברהם עבדי".

דרש יצחק ואמר:

הואיל ואין הברכה שורה אלא על מעשה ידי,

עמר וזרע, שנגאמר (בראשית כו, יב):

"ויזרע יצחק בארץ ההוא,

וימצא בשנה ההוא מאה שערים".

מאה מנין?

"מאה שערים", מאה דגנים;

"מאה שערים", ששערו מאה פעמים,

נמצא על אחד מאה במה ששערו.

ואומר (איוב לו, כד):

"זכר כי תשגיא פעלו, אשר שררו אנשים".

[ג, ג] הרואה את הכושי ואת הבוהק,

ואת הגיחור, ואת הלוקן,

ואת הכפח, ואת הננס,

אומר: "ברוך משנה הבריות".

את הקטע ואת החגר,

ואת הסומא ואת מכה שחין,

אומר: "ברוך דין האמת".

[ד, ד] הרואה בני אדם נאין, ואילנות נאות,

אומר: "ברוך מי שפכה לו בריות נאות!".

[ה, ה] הרואה את הקשת בענן,

אומר: "ברוך נאמן בבריתו, וזכר הברית".

[ו, ו] הנה מהלך בדרך בין הקברות,

אומר: "ברוך יודע מספרכם!

הוא עתיד לדון אתכם,

והוא עתיד להקיימכם בדין.

ברוך נאמן בדברו, מחיה המתים".

הרואה את החמה ואת הלבנה,

ואת הכוכבים ואת המזלות,

אומר: "ברוך עושה בראשית".

רבי יודה אומר:

המברך על החמה, הרי זו דרך אחרת.

וכן היה רבי יודה אומר:

הרואה את הים תדיר,

ונשתנה בו דבר, צריך לברך.

[ז, ז] רבי מאיר אומר:

הרי הוא אומר (דברים ו, ה):

"ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך",

בשני יצריך, ביצר טוב וביצר רע;

[ו, ט] העושה כל המצוות, מברך עליהן.
 העושה סכה לעצמו
 אומר: "ברוך שהגיענו לזמן הזה!".
 נכנס לישב בה,
 אומר: "ברוך אשר קדשנו במצוותיו,
 וצונו לישב בסכה".
 משברך עליה יום ראשון,
 שוב אינו צריך לברך.

[ז, יב] המוהל צריך ברכה לעצמו.
 אומר: "ברוך על המילה".
 אבי הבן צריך ברכה לעצמו.
 אומר: "ברוך אשר קדשנו במצוותיו,
 וצונו להכניסו בביתו שלאברהם אבינו".
 העומדין, מה הן אומרים?
 "כשם שהכנסתו לבית,
 כן תכניסו לתורה ולחפה ולמעשים טובים!".

[ז, יז] העושה לולב לעצמו
 אומר: "ברוך שהחיינו וקיימנו
 והגיענו לזמן הזה".
 כשהוא נוטלו,
 אומר: "ברוך אשר קדשנו במצוותיו,
 וצונו על נטילת לולב".
 וצריך לברך עליו כל שבעה.
 העושה ציצית לעצמו
 אומר: "ברוך שהחיינו".
 כשהוא מתעטף,
 אומר: "ברוך אשר קדשנו במצוותיו,
 וצונו להתעטף בציצית".
 וצריך לברך עליהן בכל יום.
 העושה תפילין לעצמו,
 אומר: "ברוך שהחיינו".

[ז, יג] המברך, מהו אומר?
 "אשר קדש ידי מוטן, וחק בשארו שם,
 וצאצאיו חתם באות ברית קדש,
 על כן, בשכר זאת, אל חי חלקנו, צורנו,
 צוה להציל ידידות שארנו משחת.
 ברוך כורת הברית".

[ז, יד] הנה הולך להפריש תרומה ומעשרות,
 אומר: "ברוך שהגיענו לזמן הזה".
 כשהוא מפרישן,
 אומר: "ברוך אשר קדשנו במצוותיו,
 וצונו להפריש תרומה ומעשרות".
 מאמתי מברך עליהן?
 בשעה שמפרישן.

כשהוא מניחן:
 "ברוך אשר קדשנו במצוותיו,
 וצונו להניח תפילין".
 מאמתי מניחן? בשחרית.
 לא הניחן בשחרית, מניחן כל היום כלו.

[ז, טו] עשרה שהיו עושין עשר מצוות,
 כל אחד ואחד מברך לעצמו.
 היו עושין כלן מצוה אחת,
 אחד מברך לכלן.
 יחיד שהיה עושה עשר מצוות,
 מברך על כל אחת ואחת.
 הנה עושה מצוה אחת כל היום,
 אין מברך אלא אחת.
 הנה מפסיק ועושה, מפסיק ועושה,
 מברך על כל אחת ואחת.

[ז, יא] השוחט צריך ברכה לעצמו.
 אומר: "ברוך על השחיטה".
 המכסה את הדם צריך ברכה לעצמו.
 אומר: "ברוך על כסוי הדם בעפר".

משנה ד

הנכנס לדרך מתפלל שתיים, אחת בכניסתו ואחת ביציאתו.
 בן עזי אומר: ארבע, שתיים בכניסתו ושתיים ביציאתו.
 ונותן הודיה לשעבר, וצועק לעתיד לבא.

ותצילני מזו ומכיוצא בה לעתיד לבא".
 יצא בשלום,
 אומר: "מודה אני לפניך, שהוצאתני לשלום.
 כן יהי רצון מלפניך
 שתגיעני לביתי לשלום!"

[ו, יח] רבי יהודה אומר:
 שלש ברכות חיב אדם לדרך בכל יום:
 "ברוך שלא עשני גוי",
 "ברוך שלא עשני בור",
 "ברוך שלא עשני אשה".
 גוי, שנאמר (ישעיה מ, יז):
 "כל הגוים כאין נגדו,
 מאפס וטהו נחשבו לו".
 בור, שאין בור ירא חטא.
 אשה, שאין הנשים חייבות במצוות.
 משלו משל, למה הדבר דומה?
 למלך בשך ודם שאמר לעבדו:
 "בשל לי תבשיל!"

והוא לא בשל תבשיל מימיו.
 לסוף, מקדיח הוא את התבשיל,
 ומקניט את רבו.
 חפפת לו חלוק,
 והוא לא חפפת חלוק מימיו.
 לסוף, מלכלך את החלוק,
 ומקניט את רבו.

[ו, יז] הנכנס לדרך מתפלל שתיים,
 אחת בכניסתו ואחת ביציאתו.
 רבי שמעון אומר:
 ארבע, שתיים בכניסתו ושתיים ביציאתו.
 בכניסתו, מהו אומר?
 "יהי רצון מלפניך, ה' אלהי,
 שאפנס לשלום".
 נכנס לשלום,
 אומר: "מודה אני לפניך, ה' אלהי,
 שהכנסתני לשלום.
 כן יהי רצון מלפניך, ה' אלהי,
 שתוציאני לשלום!"
 יצא לשלום,
 אומר: "מודה אני לפניך, ה' אלהי,
 שהוצאתני לשלום.
 כן יהי רצון מלפניך, ה' אלהי,
 שתגיעני למקומי לשלום".

[ו, יז] הנכנס למרחץ מברך שתיים,
 אחת בכניסתו ואחת ביציאתו.
 בכניסתו, מהו אומר?
 "יהי רצון מלפניך ה' אלהי,
 שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום,
 ואל ירע בי דבר קלקלה,
 ואם חס ושלום ארע בי דבר קלקלה,
 תהי מיתתי כפרה על כל עונותי,

משנה ה

חֵיב לְבַרֵךְ עַל הַרְעָה, כִּשְׁם שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה, שְׁנֹאֲמַר (דברים ו, ה):
 "וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ".

"בְּכָל לִבְבְּךָ", בְּשֵׁנֵי יְצִירָה, בְּיֵצֶר טוֹב וּבְיֵצֶר רָע;

"בְּכָל נַפְשְׁךָ", אִפְלוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ;

"בְּכָל מְאֹדְךָ", בְּכָל מְמוֹנְךָ.

דָּבָר אַחֵר: "בְּכָל מְאֹדְךָ", בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁהוּא מוֹדֵד לָךְ,

בְּכָל הוּי מוֹדָה לוֹ בְּכָל מְאֹד מְאֹד.

לֹא יִקַּל אָדָם אֶת רֵאשׁוֹ כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמְּזוּרָח, שֶׁהוּא מְכַנֵּן כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים.

לֹא יִכְנַס לְהַר הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ וּבְמַנְעֵלוֹ, וּבְאַפְנֵדוֹתוֹ, וּבְאַבְקַ שְׁעַל רִגְלוֹ,

וְלֹא יַעֲשֶׂנוּ קַפְנֵדוּרִיהַ, וּרְקִיקָה מִקַּל וְחֹמֶר.

כָּל חוֹתֵם הַבְּרֻכּוֹת שֶׁהָיוּ בְּמַקְדָּשׁ הָיוּ: "מִן הָעוֹלָם".

מִשְׁקַלְקְלוֹ הַמֵּינִים וְאָמְרוּ "אֵין עוֹלָם אֶלָּא אֶחָד",

הַתְּקִינוּ שֶׁיְהוּא אוֹמְרִין: "מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם".

וְהַתְּקִינוּ שֶׁיְהֵא אָדָם שׁוֹאֵל אֶת שְׁלוֹם חֵבְרוֹ בְּשֵׁם, שְׁנֹאֲמַר (רות ב, ד):

"וְהִנֵּה בַעַז בֹּא מִבֵּית לָחֶם, וַיֹּאמֶר לְקוֹצְרֵים ה' עִמָּכֶם, וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרְכֶךָ ה'".

וְאֹמֵר (שופטים ו, יב): "ה' עִמָּךְ גְּבוּר הַחַיִּל".

וְאֹמֵר (משלי כג, כב): "אַל תְּבוֹז כִּי יִקְנֶה אִמְךָ".

"עַת לַעֲשׂוֹת לֵה' הַפְּרוּ תוֹרַתְךָ" (תהלים קיט, קכו).

רַבִּי נֵתַן אוֹמֵר: הַפְּרוּ תוֹרַתְךָ, עַת לַעֲשׂוֹת לֵה'.

חסלת מסכת ברכות

[ו, יט] לֹא יִכְנַס אָדָם לְהַר הַבַּיִת,

בְּמַעוֹת צְרוּרִין לוֹ בְּסֻדְיָנוּ,

וּבְאַבְקַ שְׁעַל רִגְלוֹ,

וּבְאַפְנֵדוֹתָו חֲגוּרָה עָלָיו מִבְּחוּץ,

שְׁנֹאֲמַר (משלי ד, יז):

"שָׁמֹר רִגְלְךָ כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל בֵּית הָאֱלֹהִים".

רַבִּי יוֹסֵה בִּי רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:

הָרִי הוּא אוֹמֵר (אסתר ד, ב):

"כִּי אֵין לְבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בְּלִבוֹשׁ שָׂק",

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה קְלִין וְחֲמוּרִין יֵשׁ לְדָבָר!

וּרְקִיקָה מִקַּל וְחֹמֶר:

וּמָה מְנַעַל, שְׂאִין בּוֹ דֶרֶךְ בּוֹזֵי,

אמרה תורה "אל תכנס במונעל",
קל וחמר לרקיקה, שיש בו דרך בזוי.

[ו, כ] הפותח ביו"ד ה"י וחותר ביו"ד ה"י,
הרי זה חכם.

ביו"ד ה"י וחותר באל"ף למ"ד,
הרי זה בור.

באל"ף למ"ד וחותר ביו"ד ה"י,
הרי זה דרך בינוני.

באל"ף למ"ד וחותר באל"ף למ"ד,
הרי זה דרך אחרת.

[ז, כא] כל חותר ברכות שהיו במקדש,
היו "עד העולם".

משקלקלו המינין,

ואמרו "אין עולם אלא אחד",

התקינו שיהיו אמרים

"מן העולם ועד העולם".

מודיעים שהעולם הזה בפני העולם הבא
כפאודור בפני טרקלין.

[ח, כב] אין עונין אמן במקדש.

ומנין שאין עונין אמן במקדש?

שנאמר (נחמיה ט, ה):

"קומו ברכו את ה' אלהיכם

מן העולם עד העולם, ויברכו שם כבודך".

ומנין על כל ברכה וברכה ועל כל תהלה
ותהלה?

תלמד לומר (שם):

"וימרום על כל ברכה ותהלה",

על כל ברכה וברכה, ועל כל תהלה ותהלה.

[ט, כג] בראשונה,

כשהיתה תורה משתפחת מישראל,

היו זקנים מבליעין אותה ביניהן,

שנאמר (רות ב, ד):

"והנה בעז בא מבית לחם,

ויאמר לקוצרים: ה' עמכם".

ואומר (שופטים ו, יב):

"ה' עמך גבור החיל".

ואומר (משלי כג, כב):

"ואל תבוז כי זקנה אמן".

"עת לעשות לה'" (תהלים קיט, קכו).

[י, כד] הלל הזקן אומר:

בשעת מכניסין, פזר,

בשעת מפזרין, פנס.

בשעה שאתה רואה

שהתורה חביבה על כל ישראל,

והכל שמחין בה,

את תהי מפזר בה, שנאמר (משלי יא, כד):

"יש מפזר ונוסף עוד".

בשעה שאתה רואה

שהתורה משתפחת מישראל,

ואין הכל משגיחין עליה,

את, הוי מכנס בה, שנאמר:

"עת לעשות לה'".

היה רבי מאיר אומר:

אין לך אדם מישראל

שאינו עושה מאה מצוות בכל יום:

קורא את "שמע", ומברך לפניו ולאחריו,

אוכל פתו ומברך לפניו ולאחריו,

ומתפלל שלשה פעמים שלשמנה עשרה,

ועושה שאר כל מצוות, ומברך עליהן.

[י, כה] וכן היה רבי מאיר אומר:

אין לך אדם מישראל

שאינו מצוות מקיפות אותו:

תפלין בראשו, תפלין בזרועו,

מיוזה בפתחו,

וְאַרְבַּע צִיצִיּוֹת מְקִיפּוֹת אוֹתוֹ,
 וְעַלֵּיהֶן אָמַר דָּוִד (תהלים קיט, קסד):
 "שִׁבְעַת בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ, עַל מִשְׁפָּטֵי צְדָקָךָ."
 נִכְנָס לַמְּרַחֵץ, מִיֵּלֶה בְּבִשְׂרוֹ,
 שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב, א):
 "לְמַנְצַחַת עַל הַשְּׁמַיִת מְזֻמּוֹר לְדָוִד."
 וְאוֹמֵר (תהלים לד, ח):
 "חֲנֻה מְלֹאךְ ה' סָבִיב לִירְאָיו וַיַּחֲלִצֵם."

סוף מסכת ברכות תוספתא

מוקדש לעילוי נשמת
יהודה מאיר ברוקנר
ט' אדר א' תשנ"ה - כ"ח מנחם אב תשס"ז